

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Факультет соціології і права
Кафедра філософії**

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри
_____ Роман Богачев
«18» червня 2024 р.

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня бакалавра
зі спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійна програма «Міжнародні соціальні проекти та
волонтерська діяльність»
на тему: «Соціальна профілактика домашнього насильства над дітьми у
центрах сім'ї»

Виконала:

здобувачка VI курсу, групи СР-301
Литвиненко Анастасія Геннадіївна

_____

Керівник:

Доц., к. філос. н., доцент кафедри філософії,
Руденко Т.П.

_____

Рецензент:

Ст. викладач каф. теорії та практики управління, к. пед. н.,
Гермаш Ю.О.

_____

Засвідчую, що у цій кваліфікаційній роботі немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних посилань.

Здобувачка _____

Анотація

Литвиненко А.Г. Соціальна профілактика домашнього насильства над дітьми у центрах сім'ї. На правах рукопису. Кваліфікаційна робота за спеціальністю 231 «Соціальна робота». Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кафедра філософії. Київ 2024. 83 с., список джерел з 54 найменувань.

Дана Кваліфікаційна робота присвячена проблемі подолання домашнього насильства над дітьми в сім'ї. У роботі розглянуто історичні витoki цього соціального явища. На основі проаналізованих джерел визначено ефективні методи профілактики домашнього насильства над дітьми. Доведено, що домашнє насильство над дітьми завдає серйозної шкоди психіці та розвитку дитини, воно часто не має зовнішніх ознак, а проявляється у поведінці дитини, яка може бути агресивною та занадто емоційною. У роботі визначено основні напрямки діяльності Центрів сім'ї щодо подолання домашнього насильства над дітьми. Визначено, що ефективне реагування на факти домашнього насильства шляхом запровадження механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, здійснюється соціальними працівниками у центрах сім'ї. Також, розглянуто законодавчу базу щодо протидії домашньому насильству над дітьми в Україні.

Ключові слова: діти, домашнє насильство, насильство в сім'ї, фізичне, сексуальне, психологічне насильство, моральна шкода.

SUMMARY

Litvinenko A. G. Social prevention of domestic violence against children in family centers. Qualification work on specialty 231 «Social work». National technical university of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Department of philosophy. Kyiv 2024. 83 p., list of sources with 54 titles.

This Qualification work is devoted to the problem of overcoming domestic violence against children in the family. The work examines the historical origins of this social phenomenon. Based on the analyzed sources, effective methods of preventing domestic violence against children are identified. It is proven that domestic violence against children causes serious harm to the psyche and development of a child, it often has no external signs, but is manifested in the child's behavior, which can be aggressive and overly emotional. The work identifies the main areas of activity of Family Centers in overcoming domestic violence against children. It is determined that an effective response to facts of domestic violence by introducing a mechanism of interaction between subjects implementing measures in the field of preventing and combating domestic violence is carried out by social workers in family centers. Also, the legislative framework for combating domestic violence against children in Ukraine is considered.

Key words: children, domestic violence, family violence, physical, sexual, psychological violence, moral damage.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	1
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ.....	4
1.1. Поняття «домашнє насильство», сутність та історичні витоки домашнього насильства над дітьми в сім'ї.....	4
1.2. Сучасні підходи до збору даних та досліджень домашнього насильства в сім'ї.....	25
1.3. Законодавча база щодо протидії домашньому насильству над дітьми в Україні.....	29
Висновки до розділу.....	33
РОЗДІЛ II. ЗАСОБИ ТА МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В СІМ'І.....	34
2.1. Причини, фактори, умови формування й прояву домашнього насильства в сім'ї та загальна характеристика осіб, які дозволяють домашнє насильство.....	34
2.2. Засоби та методи соціальної роботи з сім'ями, в яких виявлено домашнє насильство над дітьми.....	40
2.3. Аналіз міжнародних програм та проєктів щодо профілактики домашнього насильства над дітьми за кордоном та в Україні.....	51
Висновки до розділу.....	58
РОЗДІЛ III. ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРІВ СІМ'І У НАПРЯМКУ ПРОФІЛАКТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ.....	59
3.1. Особливості діяльності центрів сім'ї з профілактики домашнього насильства над дітьми в сім'ї.....	59
3.2. Профілактика домашнього насильства над дітьми в сім'ї, на прикладі роботи Центру сім'ї Дарницького району м. Києва.....	67
Висновки до розділу.....	71
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73

ВСТУП

Актуальність теми. Домашнє насильство є соціальним фактором ризику, що призводить до поглиблення соціальної, психологічної та моральної проблеми. Адже, домашнє насильство впливає не лише на тих, хто зазнає насильства, але й має значний вплив на членів сім'ї, друзів, колег, інших свідків та суспільство в цілому. Діти, які виростають свідками домашнього насильства, є одними з тих, хто серйозно страждає від цього насильства. Часті випадки насильства в сім'ї не лише призводять до численних соціальних та фізичних проблем, але й вчать дітей сприймати насильство як нормальний спосіб життя, а отже, підвищують ризик того, що вони стануть наступним поколінням жертв та кривдників.

В данній роботі хотілось виокремити діючі закони, накази, методичні рекомендації та постанови в Україні, які направлені саме на роботу з постраждалими дітьми від домашнього насилля, це такі основні закони як: Закон «Про охорону дитинства»; Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»; Постанова «Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах»; Закон України «Про попередження насильства в сім'ї»; Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству: лист № 1/11-548; Наказ «Про затвердження Порядку проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб від домашнього насильства або осіб, які ймовірно постраждали від домашнього насильства, та надання їм медичної допомоги» тощо.

При аналізі останніх досліджень і публікацій по данній тематиці, я виділяю таких авторів, як Т. Алексеєнко, О. Безпалько, Н. Максимова, що в своїх роботах досліджували теоретичні засади проблеми насильства над дітьми; питання домашнього насильства над дитиною розкриті у наукових працях Н. Абдель-Хаді, Л. Алексеєва; соціально-правові основи захисту дітей

від насильства у сім'ї вивчали Б. Цісар, Р. Миронюк; профілактику сімейного неблагополуччя у громаді досліджували Т. Спіріна, Т. Лях, Н. Клішевич.

Незважаючи на те, що проблемі було присвячено велику кількість наукових публікацій більш повне уявлення про дану проблему можна отримати від аналізу даних щодо випадків насилля над дітьми. Офіційні дані про кількість випадків насильства щодо дітей значно нижче, ніж дані опитувань. Згідно з опитуванням, проведеним Радою Європи, кожна друга дитина в Україні зазнає психологічного насильства, 1 з 3 дітей були жертвами фізичного насильства та 1 з 5 - різних форм сексуального насильства.

Об'єктом дослідження є діяльність центрів щодо профілактики домашнього насильства над дітьми в сім'ї.

Предметом дослідження є методи соціальної роботи з профілактики домашнього насильства над дітьми в центрах сім'ї.

Мета дослідження визначити й обґрунтувати зміст та ефективні методи профілактики домашнього насильства над дітьми в умовах діяльності центрів сім'ї і перевірити їх ефективність на практиці.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі завдання:

1. проаналізувати наукову літературу і визначити історичні витoki та сутність домашнього насильства над дітьми;
2. розкрити зміст, форми та методи соціальної профілактики домашнього насильства, як напряду соціальної роботи;
3. проаналізувати особливості діяльності центрів соціальних послуг щодо подолання домашнього насильства над дітьми та визначити ефективні засоби, форми і методи соціальної профілактики домашнього насильства над дітьми;
4. здійснити аналіз програм та проектів щодо профілактики насильства над дітьми в сім'ї у зарубіжних країнах та Україні;
5. розглянути практичний досвід роботи Центру сім'ї Дарницького району м. Києва та визначити засоби і методи роботи, що

використовуються для подолання домашнього насильства над дітьми в сім'ї, вказати особисті рекомендації;

Методи дослідження. У процесі дослідження даної проблеми були використані такі загально-наукові методи, як аналітичний, індуктивний та дедуктивний. Порівняльно-аналітичний метод використовувався для аналізу методів соціальної роботи Центрів сім'ї в Україні щодо запобігання домашнього насильства над дітьми з можливістю їх вдосконалення та виокремлення ефективних методів щодо їх застосування у роботі з різними сім'ями, а також з метою запропонувати власні рекомендації.

Теоретична цінність роботи. В даній роботі розкривається існуюча сторона проблеми домашнього насильства над дітьми в Україні; створюється інформативна частина з узагальненням доступних знань, що позитивно впливає на розробку нових засобів протидії домашнього насилля над дітьми в сім'ї; ознайомили з існуючими методиками та методиками, що найкраще діють при практичному використанні; відсіяли недостовірні відомості щодо роботи центрів сім'ї; розширили підхід до вивчення даної наукової проблеми.

Практична цінність роботи. При розгляді практичної цінності можна вказати, що данна робота надає відповіді на відкриті та при цьому важливі наукові питання щодо роботи з постраждалими дітьми від домашнього насильства та кривдниками у центрах сім'ї; за допомогою підсумків дослідження допомогли визначити напрям розвитку по покращенню протидії домашньому насильству над дітьми; створили основу, щоб продовжувати теоретичне чи експериментальне вивчення цього питання; розкрили перспективи розвитку даного сегмента науки та законодавства.

Структура та обсяг дисертації. Курсова робота складається із вступу, 3 розділів, 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 79 сторінок, у тому числі список використаних джерел, що містить 54 найменування.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

1.1. Поняття «домашнє насильство», сутність та історичні витоки домашнього насильства над дітьми в сім'ї.

Домашнє насильство є постійною моделю образливих дій у стосунках, де один партнер використовує контроль і владу, щоб маніпулювати іншим. Домашнє насильство може бути фізичними, сексуальними, емоційними, економічними, психологічними, технологічними діями чи погрозами або іншими моделями примусової поведінки, які впливають на іншу особу в близьких стосунках. Це включає будь-яку поведінку, яка залякує, маніпулює, принижує, ізолює, лякає, тероризує, примушує, погрожує, звинувачує, ображає, травмує або ранив когось.

Розглянемо більш детально основну складову домашнього насильства, а саме: фізичне насильство, сексуальне насильство, емоційне насильство, економічне насильство, психологічне насильство, технологічне насильство.

Фізичне насильство - удари, ляпаси, штовхання, хапання, щипання, кусання, смикання за волосся тощо - це види фізичного насильства. До цього виду насильства також відноситься відмова в медичній допомозі або примушування до вживання алкоголю та/або наркотиків.

Сексуальне насильство - примушування або спроба примусити до будь-якого сексуального контакту чи поведінки без згоди. Сексуальне насильство включає, але не обмежується зґвалтуванням у шлюбі/сім'ї, нападами на статеві частини тіла, примусом до сексу після фізичного насильства або поведінням, що принижує гідність у сексуальному плані.

Емоційне насильство - Підрив почуття власної гідності та/або самооцінки людини є насильством. Це може включати, зокрема, постійну критику, применшення здібностей, обзивання або руйнування стосунків з дітьми/сім'єю.

Економічне насильство - контроль або обмеження здатності особи набувати, використовувати або зберігати економічні ресурси, на які вона має право. Це включає використання примусу, шахрайства або маніпуляцій для обмеження доступу особи до грошей, активів, кредитів або фінансової інформації; недобросовісне використання особистих економічних ресурсів особи, включаючи гроші, активи та кредити, або здійснення неправомірного впливу на фінансову та економічну поведінку чи рішення особи, включаючи примушування до невиконання спільних або інших фінансових зобов'язань, зловживання довіреністю, опікунством або піклуванням, а також невиконання або нехтування діями в найкращих інтересах особи, перед якою маєте фідучіарний обов'язок.

Психологічне насильство - елементи психологічного насильства включають (але не обмежуються): викликанням страху шляхом залякування; погрози фізичної шкоди собі, партнеру, дітям, родині чи друзям партнера; знищення домашніх тварин та майна; примушування до ізоляції від сім'ї, друзів, школи та/або роботи.

Технологічне насильство - дія або модель поведінки, що має на меті завдати шкоди, погрожувати, контролювати, переслідувати, домагатись, видавати себе за іншу особу, експлуатувати, вимагати або стежити за іншою особою, і це відбувається з використанням будь-якої форми технології, наприклад: пристрої з підтримкою Інтернету, онлайн-простори та платформи, комп'ютери, мобільні пристрої, камери та програми для обробки зображень, додатки, пристрої для відстеження місцезнаходження, або комунікаційні технології, або будь-які інші технології, які з'являються в процесі розвитку.

Домашнє насильство не є новим явищем. Насильство в сім'ях і домогосподарствах, особливо щодо жінок і дітей, існувало відколи почалася історія людства. Протягом історії закони часто ігнорували або навіть підтримували цей вид насильства.

У деяких випадках в історії насильство розглядалося як виправдане покарання з боку кривдника, щоб тримати жінок і дітей «під контролем». Розуміння історії цих законів і форм насильства може допомогти зрозуміти, як домашнє насильство змінювалося протягом багатьох років і як знайти вирішення сьогодні.

Історія домашнього насильства. Протягом історії людства відбувалися різні соціальні та культурні зміни. Багато з цих змін стосувалися того, як люди ставляться до вразливих членів суспільства у стосунках. Нижче описано, як змінювалися закони про домашнє насильство та ставлення до нього в суспільстві протягом століть.

Давні часи. Найдавнішим письмовим законом про насильство є Кодекс Хаммурапі - збірка з 282 правил, якими стародавній цар Хаммурапі керував Вавилоном з 1792 по 1750 рік до нашої ери. Більшість законів Хаммурапі зосереджувалися на відплаті, сформульованій у вигляді низки тверджень по типу «якщо - то», наприклад: «Якщо хтось зробить щось... то з ним може статися ось це». Покарання в Кодексі Хаммурапі були суворими і жорстокими, часто непропорційними злочину. Як приклад, якщо ти прийшов допомогти сусідові загасити пожежу і із заздрістю подивився на його майно, власник майна мав право кинути тебе у вогонь як покарання. За будь-яку незалежність від свого кривдника поневоленому могли відрізати вухо, а майже кожен проступок, від неправдивого звинувачення до скоєння жахливого злочину, карався смертю. Відомий вислів «око за око» походить безпосередньо від каральної жорстокості цього кодексу, який означав, що будь-яка травма, наприклад, втрата ока, мала бути компенсована рівним покаранням.

Ці закони стосувалися лише чоловіків, які вважалися єдиними громадянами, здатними брати участь у судочинстві. Життя жінок і дітей було гіршим. Згідно з цим кодексом, жінки і діти розглядалися як власність. Вони не мали жодних прав, а деякі закони Кодексу Хаммурапі прямо наказували чоловікам застосовувати насильство до своїх дружин і дітей у певних ситуаціях.

Якщо жінку ловили на зраді, чоловік мав право зв'язати її і втопити. Дружину також можна було втопити, бо вона покидала чоловіка, не маючи можливості «довести його жорстокість». А коли син вдаряв батька, йому взагалі могли відрубати руки.

Те, що відомо про Кодекс Хаммурапі, показує, що домашнє насильство не тільки дозволялося в стародавніх цивілізаціях, але й заохочувалося в ім'я патріархального домінування. Таке ставлення було наслідком власницького ставлення до жінок і дітей та прийняття насильства як способу життя і закону. У давнину не існувало поняття здорових стосунків чи шлюбу, оскільки жінки розглядалися як власність, потреби якої не мали значення. Тому ті, хто пережив насильство, не мали жодних послуг чи ресурсів, оскільки жінки та діти вважалися тими, хто заслуговують на таке жорстоке покарання.

Часи римської імперії. Стародавні римляни пам'ятають «Римський мир» - період стійкої стабільності та зростання цивілізації приблизно з 27 року до нашої ери до 180 року нашої ери. Деякі історики можуть прославляти цей період і ігнорувати сувору реальність життя, з якою багато хто стикався. Однак Римська імперія підтримувала свою владу за допомогою режиму насильства.

Згідно з римським кодексом законів, чоловік був «*pater familias*» (батьком сім'ї), беззаперечним главою своєї родини. Влада, яку мали римські чоловіки над своїми дружинами і дітьми, була найвищою і абсолютною. Вони могли продати свою сім'ю в рабство, знущатися над ними або вбити їх. Дружину могли побити або відректися від неї, якщо вона чимось образила чоловіка. Римське право передбачало, що чоловік може вбити дружину за зраду і за вихід на вулицю в недостатньо скромному одязі. Лише голова сім'ї міг вирішувати, чи буде новонароджена дитина виховуватися і чи будуть піклуватися про неї, як про члена сім'ї, чи буде вона покинута помирати.

Хоча в деяких аспектах вони були більш цивілізовані, ніж Кодекс Хаммурапі, закони Римської імперії кодифікували таке ж насильницьке і власницьке ставлення до жінок і дітей, роблячи домашнє насильство прямим і законним фактом життя в цей період.

Рання католицька церква. У 313 році н.е. Міланський Едікт надав християнству легальний статус у Римській імперії, а в 380 році н.е. воно стало офіційною релігією Риму. Рим повністю перейшов від повномасштабного переслідування християн до того, щоб стати батьківщиною християнства в тому вигляді, в якому воно відоме сьогодні.

Ці зміни у першу чергу відбулися за часів правління імператора Костянтина, який прийняв християнство у 312 році. Однак, культура ранніх християн була віддзеркаленням насильства та інтриг тих, хто їх оточував. Костянтин жорстоко переслідував невіруючих і єретиків, а свою дружину і сина стратив за змову проти нього.

Поява християнства часто є критичним моментом в історії, оскільки його домінування в західних культурах кодифікувало принципи, які залишаються широко розповсюдженими в правових кодексах і сьогодні. Однак, ці принципи є в багатьох релігійних традиціях. З поширенням християнства по всій Європі поширилися і біблійні принципи, які пов'язували дружин зі своїми чоловіками.

У 15 столітті Католицька Церква створила свої «Правила про шлюб», які проголошували чоловіка суддею над дружиною і рекомендували бити її, як прийнятну форму дисципліни, що принесе користь її душі. Ці переконання про духовну користь насильства стали усталеною частиною культури і права в усьому християнському світі того часу, і підкорення жінок, як у межах релігійних традицій, так і поза ними, тривало століттями. До сьогодні деякі члени та лідери Католицької Церкви використовують різні вірші з Біблії, щоб виправдати насильство в шлюбі. Оскільки шлюб у католицькій вірі вважається довічним, жінкам не рекомендується розлучатися або йти з дому, а турбота про їхнє благополуччя та благополуччя їхніх дітей відкидається. Цей багатовіковий текст може надати кривднику владу завдавати шкоди жінкам і дітям, дозволяючи йому стверджувати, що це його релігійна свобода.

Часи пуританів. Пуритани, перші колоністи, які оселилися в Північній Америці в 17 столітті, втекли з Європи в пошуках релігійної свободи. Проте вони запозичили значну частину колоніальної правової системи. Пуритани поклалися на жорсткий соціальний порядок, заснований на християнських релігійних переконаннях, щоб забезпечити себе. З цієї причини кожен, хто не підкорявся суворим соціальним правилам, підлягав жорстокому покаранню, що, на думку пуритан, було єдиним способом гарантувати, що Бог не залишить їх. Частиною цього соціального порядку була залізна структура сім'ї. Відповідно до суспільних звичаїв середньовічної Англії, жінки та діти не визнавалися в пуританській правовій системі. Лише білі чоловіки-власники майна вважалися суб'єктами права за законом. Пуританська правова система забороняла надмірне насильство. Однак чоловіки все ще могли фізично карати своїх дружин і дітей, якщо насильство не ставало настільки екстремальним, що заважало сусідам.

Це положення не надавало жінкам та дітям, які перебували в ситуації насильства, значних можливостей для захисту. Якщо насильство з боку чоловіка привертало увагу інших, він продовжував насильство у менш очевидний спосіб. Дружини не мали права за законом піти з дому чи подати на розлучення, а також не мали жодних засобів, щоб запобігти майбутньому насильству. Пуритани суворо дотримувалися свого тлумачення біблійних заповідей про обов'язок дружини слухатися і підкорятися чоловікові. Цей аспект історії багато в чому не змінився, оскільки багатьом релігійним жінкам не рекомендується йти від кривдника, щоб врятувати своє життя або життя своєї сім'ї.

Життя до 20-го століття. Протягом наступних століть сімейне життя ґрунтувалося на ізольованій одиниці, в якій чоловік здійснював повний контроль над своєю дружиною, дітьми та будь-якими рабами, що входили до складу його домогосподарства. Його спосіб утримання влади вважався таємною сімейною справою. Суспільство і закон дивилися крізь пальці на насильство, якщо воно було пов'язане з насильством.

Однак з часом культура почала змінюватися. Протягом 19-го століття рухи за скасування рабства і розширення виборчого права набирали обертів і ставали дедалі популярнішими. Такі віхи, як Конвенція про права жінок у Сенека-Фолс у 1848 році та Прокламація про емансипацію, прийнята у 1863 році, свідчать про те, що суспільство почало сприймати жінок, дітей та афроамериканців як людей, що мають права, а не як власність білих чоловіків.

Значний перелом у ставленні до домашнього насильства стався у 1871 році, коли штат Алабама звинуватив колишнього раба, на ім'я Джордж Фулгем, у нападі на свою дружину. Хоча знадобився час, щоб інші штати та суди наслідували цей приклад, ця справа започаткувала загальнонаціональний рух проти домашнього насильства. Вперше в історії закон розглядав жінок і дітей як жертв злочину, а не як власність, що потребує покарання і контролю з боку чоловіка.

Сьогодні. У 20-му столітті для жінок й дітей настав найбільший прогрес. Коли жінки отримали більше прав, суспільство почало рахуватися з небезпекою домашнього насильства. Однак значного прогресу вдалося досягти лише в 1970-х роках. Протягом цього десятиліття у США відкрився перший притулок для жертв домашнього насильства в Нью-Йорку, а в інших провінціях були розроблені закони або штрафи за домашнє насильство (хоча наслідки часто були мінімальними). 1990-ті роки стали десятиріччям, в якому Організація Об'єднаних Націй визнала домашнє насильство міжнародною проблемою прав людини і прийняла Декларацію про ліквідацію насильства щодо жінок у 1993 році. та був прийнятий Закон про насильство над жінками, який визнав домашнє насильство та сексуальне насильство злочинами. У 2022 році Закон про боротьбу з насильством щодо жінок був перезатверджений (після того, як термін його дії закінчився у 2019 році), що розширило фінансування, ресурси та послуги для допомоги постраждалим від домашнього насильства.

Поширені міфи та хибні уявлення, які увічнюють домашнє насильство. Незважаючи на прогрес, досягнутий за останні десятиліття, домашнє насильство все ще залишається поширеною проблемою. Однією з причин цього можуть бути міфи та хибні уявлення про домашнє насильство, які все ще поширені в суспільстві. Хоча все більше людей займаються самоосвітою, багато хто ігнорує реальні наслідки насильства. Нижче наведено кілька найпоширеніших хибних уявлень і міфів.

Міф №1: Жінки та діти гірші за чоловіків

Хоча за останні десятиліття жінки отримали більше прав, у деяких культурах увічнюється переконання, що жінки є нижчими за чоловіків і повинні їм підкорятися. Крім того, багато культур ігнорують існування жінок, яких приваблюють і які хочуть зустрічатися виключно з жінками, що призводить до переконання, що всі жінки хочуть, щоб їх «контролював» чоловік. Цей міф увічнює ідею про те, що жінки повинні підкорятися чоловікам, навіть коли вони зазнають насильства або перебувають у небезпеці.

Такі ж переконання існують і щодо дітей. Багато батьків, які жорстоко поводяться зі своїми дітьми, вважають, що діти - це їхня власність, і з ними можна жорстоко поводитися, якщо вони поводяться не так, як очікують батьки. Багато дітей піддаються фізичній дисципліні через ці переконання, причому деякі люди вважають, що фізичне насильство є природною і здоровою формою дисципліни, незважаючи на дослідження, які показують його численні негативні наслідки.

Міф №2: Домашнє насильство - це лише фізичне насильство

Коли люди чують «домашнє насильство» або «домашні знущання», вони можуть ототожнювати їх лише з фізичним насильством. Однак існує багато форм домашнього насильства, і не всі вони є фізичними. Будь-які дії, що використовуються для погрози, заподіяння шкоди або контролю над іншою особою, є формою жорстокого поводження, насильства з боку інтимного партнера або насильства в сім'ї. Ці дії можуть включати:

- Фізичне насильство
- Сексуальне насильство
- Емоційне насильство
- Духовне насильство
- Фінансові зловживання
- Переслідування
- Харрасмент («домагання»)
- Репродуктивне насильство
- Психологічне насильство

Міф №3: Насильство з боку інтимного партнера трапляється лише з жінками

Хоча жінки зазнають насильства частіше, чоловіки не застраховані від насильства з боку інтимного партнера. Однак точний відсоток чоловіків, які зазнають домашнього насильства, важко визначити. Багато чоловіків не повідомляють про домашнє насильство, бо бояться, що їх сприйматимуть як слабких. Тих небагатьох чоловіків, які повідомляють про свій досвід, суспільство часто соромить або ігнорує, через що їм важко повірити або отримати допомогу.

Міф №4: Якби насильство було поганим, люди б пішли або розлучилися

Домашні кривдники роблять усе можливе, щоб утримати подружжя чи дітей під своїм контролем. Вони можуть позбавити їх засобів зв'язку або транспорту, що ускладнює пошук підтримки або вихід з дому. Багато з тих, хто пережив насильство, хочуть піти, але можуть не мати для цього можливостей. Крім того, патерни емоційного насильства можуть призвести до того, що постраждалі повірять, що вони самі є проблемою і що їхній партнер/сім'я буде ставитися до них краще, якщо вони «будуть краще поводитися».

Міф №5: Постраждалий спровокував їх

Міф про те, що насильство виникає через те, що його спровокували, часто походить від глибоко вкоріненого переконання, що чоловіки повинні використовувати домашнє насильство, щоб «дисциплінувати» своїх дружин і дітей. Тому дехто вважає, що якщо жінка чи дитина розлютила чоловіка (кривдника), то вона «заслуговує» на побої. Однак жорстоке поводження з будь-якою людиною не має виправдання. Якщо у стосунках виникає гнів, найздоровішим є здорове вирішення конфлікту, коли до обох сторін ставляться як до рівних.

Міф №6: Домашнє насильство - це «суто сімейна справа», а не суспільна проблема

Коли домашнє насильство залишається поза увагою закону, суспільство може зіткнутися з проблемами. Ситуації домашнього насильства призводять до високих витрат на лікарняні послуги, ліки, судові розгляди та гонорари адвокатів. Крім того, багато жінок та дітей, які перебувають у шлюбі/сім'ї з насильством, не мають можливості працювати або брати участь в економічній діяльності. Ігнорування домашнього насильства та відкидання його як сімейної справи продовжує шкодити економіці та соціальному прогресу країни, а також підриває довіру до слів тих, хто пережив насильство.

Міф №7: Жінки та діти часто брешуть про насильство

Неправдиві заяви про насильство з боку партнера/сім'ї трапляються рідко. Люди можуть хотіти вірити, що ці заяви неправдиві, щоб ігнорувати їх, дотримуючись міфу про те, що домашнє насильство - це їх «сімейна справа». Кривдники також можуть заперечувати звинувачення, щоб зберегти контроль над ситуацією. Якщо люди вірять, що жінки та діти брешуть про насильство, менше кривдників можуть зіткнутися з наслідками своїх насильницьких дій.

Міф №8: Домашнє насильство - це рідкість

Домашнє насильство є поширеним явищем. За даними Національної коаліції з протидії домашньому насильству, кожна третя жінка і кожен четвертий чоловік протягом життя зазнавали насильства.

Деякі люди не вважають домашнє насильство реальним, якщо воно не залишає видимих ознак. Однак домашнє насильство не завжди є помітним чи очевидним і може залишатися непоміченим друзями та родиною.

Міф №9: Домашнє насильство трапляється лише з гетеросексуальними парами

Говорячи про домашнє насильство, багато людей мають на увазі динаміку стосунків між чоловіком і дружиною. Цей приклад може означати, що інші типи стосунків є здоровими і не зазнають насильства. Однак домашнє насильство може статися з будь-ким будь-якої статі чи сексуальної орієнтації. Насильство може статися в одностатевих стосунках, а не лише в гетеросексуальних. Деякі дослідження показують, що в одностатевих стосунках рівень домашнього насильства вищий, ніж у гетеросексуальних стосунках. При цьому важливо згадати, що діти, які стають свідками будь-якого домашнього насильства – теж стають жертвами данного насилля.

Міф №10: Кривдники можуть бути хорошими батьками, навіть якщо ображають своїх партнерів

Цей міф має на меті обґрунтувати, що кривдники можуть бути хорошими батьками, а жорстоке поводження з дружинами (партнером) не впливає на цей фактор. Однак домашнє насильство є значною проблемою і часто впливає на дітей, чії батьки схильні до насильства.

Близько 90% дітей, чії матері зазнають насильства, самі стають свідками насильства. Свідчення насильства має величезні психологічні наслідки, які можуть тривати все життя. Крім того, від 40% до 70% цих дітей самі зазнають насильства, тобто їхній батько зачасто завдає болю і їм, і їхній матері.

Соціальна профілактика домашнього насильства – це комплекс дій, пов'язаних з економічним, політичним, правовим характером. Соціальна профілактика, згідно Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю»: це «робота, спрямована на попередження аморальної,

протиправної, іншої асоціальної поведінки дітей і молоді та запобігання такому впливу» [40].

Профілактика - або первинна профілактика. Запобігання сімейному та гендерно зумовленому насильству до того, як воно станеться, називається первинною профілактикою. Це довготривала, комплексна робота, яка передбачає усунення основних гендерних чинників - соціальних норм, поглядів, структур і практик, що сприяють гендерній нерівності.

Робота з первинної профілактики здійснюється організаціями та окремими фахівцями в різних умовах. Освіта, місцеві органи влади, служби охорони здоров'я та спеціалізовані служби з протидії сімейному насильству відіграють ключову роль у реалізації профілактичних ініціатив разом зі спеціалізованими організаціями первинної профілактики.

Як може виглядати дана робота? Це може бути:

- Впровадження загальношкільних ініціатив, які сприяють гендерній рівності та поважним стосункам.
- Розробка інформаційно-просвітницьких кампаній, які дають зрозуміти, що сексизм і неповага до жінок є неприйнятними.
- Підтримка місцевих клубів, в тому числі спортивних, в розробці політики та процедур, які забезпечують жінкам і дітям рівний доступ до ресурсів та належних умов для занять.
- Впровадження ініціатив на робочому місці, які передбачають загальноорганізаційний підхід до усунення чинників сімейного та гендерно зумовленого насильства. Це може включати усунення нерівності в політиці, процесах, лідерстві та культурі на робочому місці.

Раннє втручання - або вторинна профілактика. Ініціативи, спрямовані на те, щоб зупинити ескалацію ранніх ознак насильства, запобігти рецидивам насильства та зменшити довгострокові наслідки і шкоду.

Це може включати роботу з групами або особами, які можуть бути в зоні ризику вчинення або пережити насильство, зосередження зусиль там, де є

ознаки того, що насильство є найбільш вірогідним, а також більш широку роботу в громадах і суспільстві для покращення підходів до розпізнавання ознак насильства та реагування на них.

Як може виглядати дана робота? Це може бути:

- Розробка ресурсів, які допоможуть людям зрозуміти, що таке насильство в сім'ї, і розпізнати, чи зазнають вони його.
- Надання інформації та тренінгів про насильство в сім'ї, юридичні права та послуги підтримки людям, які мають підвищений ризик зазнати насильства, або фахівцям, які з ними працюють.
- Робота з дітьми, які виявили ранні ознаки насильства або почали його застосовувати, щоб не допустити продовження насильства у дорослому віці (наприклад, послуги з лікування сексуального насильства).
- Проведення освітніх сесій у клубах по інтересах (наприклад, спортивному) про домашнє насильство та правові наслідки.

Реагування - або третинна профілактика. Надання допомоги жертвам насильства в сім'ї, коли їм потрібна підтримка, щоб уберегтися від насильства в сім'ї, яке чиниться проти них. Це може бути тоді, коли вони все ще зазнають насильства, планують виїхати або вже виїхали.

Ця робота може набувати різних форм, включаючи кризове реагування, кейс-менеджмент, спеціалізоване консультування та підтримку у відновленні.

Як може виглядати дана робота? Це може бути:

- Розмова з постраждалими від насильства про їхній досвід насильства та оцінка рівня ризику.
- Робота з жертвами насильства, якщо вони вирішили зберегти стосунки, щоб допомогти їм залишатися в безпеці.
- Надання підтримки в кейс-менеджменті, включаючи організацію кризового житла, підтримку жертв насильства в пошуку житла, адвокацію жертв насильства в правовій системі, а також перенаправлення та підтримку.

- Поліцейський захист та реагування (наприклад, реагування на випадки сімейного насильства).

Що означає поняття домашнє насильство над дітьми? Це означає коли особа молодше 18 років зазнає шкоди або за нею не належним чином піклуються батьки/опікуни. Є чотири основні категорії жорстокого поводження: нехтування дитиною, психологічне насильство, фізичне насильство та емоційне насильство. Нижче хотілось розглянути кожен категорію більш детально та описати основні прояви кожного виду насильства над дітьми.

Фізичне насильство. Це коли хтось навмисно завдає шкоди дитині або молодій людині.

Прикладами фізичного насильства є

- бити, ляскати, трясти або кидати
- припікання або ошпарювання
- топлення, удушення або задушення
- штовхання або стусани
- неналежне утримання або помилкове ув'язнення
- застосування фізичної сили для підтримання дисципліни
- зловживання ліками
- фальсифікація або індукування хвороби чи поганого стану здоров'я

Основні ознаки та симптоми фізичного насильства у дітей можуть включати:

- незрозумілі повторювані травми, сліди або опіки
- приховування травм одягом навіть у спекотну погоду
- страх фізичного контакту та реакцію у відповідь, якщо до них доторкнутися

Сексуальне насильство. Це коли дитину втягують або змушують брати участь у сексуальних діях.

Таке насильство не завжди пов'язане з високим рівнем насильства, і дитина може усвідомлювати або не усвідомлювати того, що відбувається. Насильство може бути скоєне дорослими чоловіками та жінками або іншими дітьми. Іншою формою сексуального насильства є сексуальна експлуатація дітей.

Прикладами сексуального насильства є:

- примушування або підбурювання дитини до спостереження за сексуальними діями або участі в них
- заохочення дитини до сексуально неприйнятної поведінки
- залучення дитини до перегляду зображень чи відеоматеріалів сексуального характеру
- залучення дитини до виробництва зображень чи відеоматеріалів сексуального характеру
- догляд за дитиною з метою підготовки до насильства (у тому числі через Інтернет)

Ознаки та симптоми сексуального насильства над дітьми можуть включати

- екстремальні реакції, такі як депресія, самокалічення, спроби самогубства, втечі, передозування або анорексія
- зміни особистості, наприклад, невпевненість у собі або закомплексованість
- ізоляція або замкненість
- медичні проблеми, такі як хронічний свербіж, біль у статевих органах або венеричні захворювання

Емоційне насильство. Даний вид насильства проявляється по-різному. Воно може вплинути на те, як молода людина чи дитина відчуває себе, або на те, як вона вписується в коло друзів, у школі чи в місці, де вона живе.

Прикладами емоційного насильства є

- змушують відчувати себе неадекватним, нікчемним або нелюбимим

- несправедливе звинувачення
- знущання, в тому числі в Інтернеті (кібер-булінг)
- відчуття страху або небезпеки
- бути свідком насильства над іншими, наприклад, домашнього насильства

Ознаки та симптоми емоційного насильства можуть включати:

- зниження фізичного, розумового та емоційного розвитку
- постійне самоприниження, наприклад, «я дурний», «я потворний», «я нічого не вартий
- неадекватна реакція на біль, наприклад, «я на це заслуговую
- невротична поведінка, наприклад, розгойдування, накручування волосся або самокалічення

Нехтування. Це коли базові потреби дитини постійно не задовольняються її батьками або опікунами.

Ці основні потреби включають:

- достатнє харчування, одяг та житло
- захист від фізичної та емоційної шкоди або небезпеки
- належний нагляд (в тому числі не залишати вдома наодинці)
- доступ до належної медичної допомоги, включаючи стоматологічне лікування

Ознаки та симптоми занедбаності у дітей можуть включати:

- постійний голод або втому
- недотримання особистої гігієни
- поганий стан і чистота одягу
- невилікувані медичні проблеми
- відсутність соціальних зв'язків

Хто більше ризикує зазнати жорстокого поводження та нехтування з дітей?

Деякі діти мають вищий ризик зазнати жорстокого поводження та нехтування. Фактори ризику включають таких дітей, які

- Живуть у бідності.
- Молодші за 4 роки
- Мають особливі потреби, які збільшують навантаження на батьків/опікунів

Історія насильства над дітьми. Підхід стародавніх цивілізацій до дитячо-батьківських стосунків розвивався з фундаментальним розумінням того, що один з батьків, зазвичай батько, має повну автономію над своєю дитиною, незалежно від її віку. Наприклад, у Римській державі, з II-I ст. до н.е. до приблизно 235 р. н.е., «*paterfamilias*», найстарші живі чоловіки в сім'ї, мали повний контроль над своїми дітьми. Лише вони могли вирішувати, чи житиме дитина, чи помре, чи буде продана в рабство або покинута.

У вавилонських законах «неслухняних дітей» дуже суворо карали: «Якщо син вдарить свого батька, то йому відрубують руки». Якщо усиновлена дитина говорила своєму прийомному батькові чи матері: «Ви мені не батько і не мати», їй відрізали язик. Однак цивілізації Стародавнього світу почали захищати вразливих дітей, запроваджуючи політику нетерпимості до жорстокого поводження з дітьми. Наприклад, під час зародження Римської імперії автономія батька над дитиною вже не була абсолютною.

У IV столітті нашої ери Костянтин Великий запровадив реформу, яка забрала у батьків право вирішувати, жити чи померти їхнім дітям. Більше того, від дітей можна було відмовитися лише у випадку, якщо вони мали спадкові вади. Вбивство дитини стало каратися смертною карою. Водночас, запровадження нового закону дало державі право звільнити дитину від *patria potestas*, тобто влади чоловіка - голови сім'ї. Як наслідок, контроль сім'ї над дитиною став значно менш патріархальним за своїм характером.

У XVIII столітті до нашої ери вавилонський цар Хаммурапі створив Кодекс Хаммурапі, який діяв протягом півтори тисячі років на території всієї імперії. Згідно з Кодексом Хаммурапі, здоров'я, благополуччя та діти людей ставилися вище за право власності. Життя людини вважалося менш гідним, якщо у неї не було кількох дітей. Викрадення та обмін дітьми суворо каралися: «якщо хтось вкраде чужого сина, то його вб'ють і поховають без обряду».

Закони, що захищають дітей від жорстокого поводження, часто створювалися у відповідь на поширене насильство та його згубні наслідки, хоча самі законодавчі заходи часто були спрямовані на конкретні форми жорстокого поводження з дітьми. Наприклад, у першій половині XIII століття англійський король Едуард I запровадив Вінчестерський статут, який забороняв жінкам спати в одному ліжку зі своїми дітьми. Тих, хто порушував закон, чекали великі штрафи. Цей закон був запроваджений у відповідь на велику кількість дітей, які помирали, випадково задушені уві сні своїми матерями.

У 1874 році проблема жорстокого поводження з дітьми опинилася в центрі уваги, коли стало відомо, що Мері Еллен, дитина в Нью-Йорку, зазнавала фізичного насильства від своїх прийомних батьків, які били її, прив'язували до ліжка і позбавляли їжі. Поліція Нью-Йорка не могла втрутитися, оскільки не існувало законів про захист дітей. Однак існували закони про захист домашніх тварин. Таким чином, захистити Мері Еллен від жорстокого поводження стало можливим лише після того, як закон надав дітям такий самий рівень захисту, як і тваринам. Власне, саме Генрі Берг, впливовий засновник Американського товариства захисту тварин, у 1875 році створив Нью-Йоркське товариство захисту дітей - першу в світі організацію, повністю присвячену захисту дітей.

З тих пір у Великобританії була створена «Національна асоціація запобігання жорстокому поводженню з дітьми». Сьогодні в суспільстві досить багато осередків даного поводження, і їх роль у його виявленні та припиненні не поступається ролі державних і місцевих органів влади.

Хоча жорстоке поводження з дітьми шокувало і турбувало наше суспільство протягом сотень років, ця тема не отримала широкого розголосу. Генрі Кемпе досяг значного прогресу у зміні ставлення суспільства до жорстокого поводження з дітьми. У 1961 році він представив результати свого новаторського дослідження, в результаті якого з'явився термін «синдром побитої дитини», що описує травми, отримані дитиною в результаті фізичного насильства.

Сьогодні в багатьох країнах світу вчені і практики вміють об'єднувати зусилля експертів з різних секторів, батьків і суспільства в цілому для вирішення проблеми жорстокого поводження з дітьми і бездоглядності. Однак слід зазначити, що в багатьох країнах світу не вжито ефективних заходів щодо захисту дітей від усіх форм жорстокого поводження. Дійсно, основною перешкодою для припинення насильства та надання ефективної підтримки жертвам є нездатність суспільства розпізнавати та вирішувати загальні проблеми, які тісно пов'язані та впливають на розвиток даного явища.

Домашнє насильство чи насильство в сім'ї — це цикл фізичної, сексуальної, вербальної, емоційної і економічної образи, що повторюється із збільшенням частоти, по відношенню до своїх близьких з метою отримання над ними влади і контролю.

Соціальна профілактика – це робота, спрямована на попередження аморальних, протиправних та інших антигромадських вчинків дітей і молоді та попередження їх наслідків.

Соціальна профілактика домашнього насильства в українських сім'ях, якщо вона заснована на концепції "допомоги для самопомоги", заснованої на цілях і принципах її здійснення, сьогодні фактично реальна, більшість дітей і батьків чули про домашнє насильство в сім'ї, але вони вважають, що цього не може бути. Вони розглядають насильство лише як побиття і не мають знань та навичок для вирішення подібних ситуацій.

Це дозволяє соціальним працівникам створювати соціальні умови для захисту прав, свобод та інтересів дітей і молоді, гармонійного і всебічного розвитку, задоволення культурних і духовних потреб.

У термінах «самопоміги» це означає:

1. Вивчення особливостей і проблем дітей, кривдників, сімейних традицій у запобіганні домашньому насильству.

2. Створити позитивну мотивацію для людей приймати соціальні послуги та надихнути дітей вивчати інформацію проти домашнього насилля.

3. Налагоджувати стосунки з дітьми та членами їх сімей і надавати їм соціальну допомогу, тобто комплекс соціальних послуг, які не тільки сприяють відмові від насильства, але й покращують соціальний статус дітей та членів їх сімей. Основою розвитку особистості є набуття знань про особисті права та навичок використання та захисту цих прав.

4. Спрямування дітей до впевненості в собі в напрямку запобігання насильству за допомогою надання інформаційних послуг установам і організаціям, які вирішують такі проблеми, розвиток волонтерських рухів, соціальне обслуговування учнів, позакласні заходи, спрямовані на запобігання насильству.

Соціальна профілактика домашнього насильства в сім'ї може бути первинною, вторинною і третинною.

Первинний соціальний захист є найбільш поширеним і неспецифічним. Його мета - створити активний, адаптований і високофункціональний спосіб життя, який забезпечує реалізацію прав, задоволення потреб та інтересів. Основна мета соціального захисту - діти та їхні сім'ї.

Змістом первинної соціальної профілактики насильства в сім'ї повинно бути:

- Інформування батьків, дітей, підлітків та вчителів про домашнє насильство;
- Вивчення норм правової поведінки в реальних ситуаціях, які можуть призвести до насильства;

- Спілкування, знайомства, відпочинок, працевлаштування, вибір життєвого шляху, розподіл сімейних обов'язків і т.д., щоб проілюструвати приклад застосування життєвих навичок;
- Підтримка організації дитячих творчих, інтелектуальних, соціальних, спортивних заходів, сімейних розваг.

Основними методами соціальної профілактики є повідомлення, приклади переконання, пропозиції, робота в співтоваристві, мікросередовище, сім'я.

Вторинна профілактика - це обмеження поширення певних негативних явищ, що відбуваються в суспільстві або соціальних групах. Вторинний соціальний захист призначений для дітей з "групи ризику". Це діти з вуличні діти, діти з неблагополучних сімей, з сімей з одним батьком та учні школи-інтернату.

Вторинна соціальна профілактика включає оперативне виявлення особи та надання соціальної допомоги та підтримки за такими напрямками:

- Формувати знання про життєві навички та здібності, необхідні для захисту від гвалтівників;
- Про формування концепції установ і організацій, що надають допомогу жертвам насильства, про те, як увійти в ситуацію насильства;
- Ставлення молодої людини до себе, його положення в суспільстві, його усвідомлення цінностей свого життя і своєї ролі в ній, а також сприйняття дитини як суб'єкта власного життя.

Основними техніками, що використовуються в соціальній роботі, є: вправи, вимоги, інформація, переконання, роз'яснення, демонстрація, драматизація, переклад і вирішення проблем.

Ці методи можуть бути реалізовані через тренінги, заняття в класі, вуличну соціальну роботу, лекції для батьків, школи для молодих пар, клуби для дівчат у школах-інтернатах та інші подібні заходи.

Третинна профілактика передбачає поєднання соціальних, освітніх, медичних і психологічних втручань, спрямованих на те, щоб допомогти людям відновити свій особистий і соціальний статус, реінтегруватися у свої сім'ї, навчальні заклади, робочі групи та брати участь у суспільно корисній діяльності.

Як наслідок, соціально-просвітницька діяльність у сфері третинної профілактики зосереджена насамперед у різних центрах особистої підтримки, таких як реабілітаційні центри, молодіжні клініки, анонімні кабінети та громадські будинки. Третинна соціальна профілактика – це персоналізований підхід, який передбачає постійні зусилля та низку соціальних послуг для вирішення довгострокових проблем.

Таким чином, основною метою соціальної профілактики домашнього насильства щодо дітей є його запобігання. У запобіганні домашньому насильству важливо працювати не тільки з батьками, а й з дітьми. Необхідно поважати інших, а це, в свою чергу, потреба в гуманному ставленні, яке сприяє переосмисленню їх дій по відношенню до інших. Діти повинні засвоїти такі норми та правила взаємодії в суспільстві, при яких вони можуть знайти конструктивну терапію за будь-яких обставин.

Також необхідно організувати спільні заходи для батьків і дітей. Спілкування з батьками та дітьми - це спосіб зблизити серце сім'ї та допомогти їм краще зрозуміти потреби один одного. Батьки повинні враховувати інтереси своїх дітей, відчуваючи тепло, турботу і любов батьків. З цієї причини корисно проводити профілактичну роботу з усією родиною, щоб запобігти насильству над дітьми в сім'ї.

1.2. Сучасні підходи до збору даних та досліджень домашнього насильства в сім'ї

На міжнародному рівні насильство в сім'ї визнано основною соціальною проблемою та проблемою громадського здоров'я зі значним економічним тягарем. За останніми оцінками, глобальна вартість домашнього насильства становила приблизно 1,5 трильйона доларів США у 2016 році,

причому реальна вартість, ймовірно, буде значно вищою у 2023 році з огляду на інфляцію та зростання поширеності під час пандемії коронавірусної хвороби 2019 року (COVID-19) (Секретаріат Співдружності, 2022).

Незважаючи на те, що існують вагомі докази того, що насильство трапляється в усіх демографічних групах, сімейне насильство, як і раніше, поділяється на три окремі сектори залежно від віку жертви: насильство над дітьми, домашнє та сімейне насильство (DFV) та насильство над людьми похилого віку. Ці форми насильства були присутні впродовж всієї історії, але привертали увагу громадськості та політиків у різний час і розроблялися в різних дисциплінах, що призвело до відмінностей у їх визначенні, поясненні та реагуванні на них (Hamby & Grych, 2013).

Зі зростанням доказової бази кожної з цих форм насильства в сім'ї, дослідження все частіше виявляють, що насильство не тільки відбувається протягом усього життя, але й що досвід насильства протягом життя може бути пов'язаний між собою. Відомо, що діти, які зазнали насильства, з більшою ймовірністю стають жертвами та/або винуватцями інших форм насильства в підлітковому та дорослому віці.

Однак справжню поширеність насильства в сім'ї протягом життя важко визначити, оскільки різні теоретичні рамки та пояснення насильства в різному віці означають, що насильство не визначають і не вимірюють послідовно протягом усього життя. Наприклад, деякі дослідження насильства над дітьми зосереджуються виключно на фізичному або сексуальному насильстві, тоді як інші також включають і емоційне насильство.

Можна також розглянути міжнародні дослідження, що присвячені вивченню концептуальних підходів до насильства в сім'ї на різних етапах життєвого циклу (наприклад, насильство над дітьми, домашнє насильство та насильство над людьми похилого віку).

Ці три категорії насильства були обрані, оскільки вони формують основні напрямки досліджень, політики та практики щодо насильства в сім'ї. Інші види насильства, такі як насильство між підлітками та батьками (ATPV)

та насильство між братами та сестрами, не були спеціально досліджені, але були включені в ширшу категорію насильства в сім'ї.

Для створення досліджень важливо робити збір даних. Збір даних має здійснюватися як в адміністративному, так і в дослідницькому форматах. Адміністративні дані збираються в рамках регулярних операцій державних служб, до яких люди звертаються за допомогою, коли вони зазнали насильства. Вони збирають дані про різних постраждалих, у тому числі потерпілих та постраждалих. Також необхідно провести додаткові дослідження, щоб зрозуміти значення даних та для оцінки ефективності запроваджених заходів, визначити причини та наслідки насильства щодо домашнього насильства та насильства в сім'ї та оцінити ефективність вжитих заходів. Крім того, дуже важливо зберігати конфіденційність під час збору даних.

Адміністративні дані. Усі організації, які пропонують підтримку особам, які постраждали від насильства щодо домашнього насильства, зобов'язані збирати відповідну інформацію. Це важливо для покращення послуг і створення бази знань для викорінення насильства. Адміністративні дані зазвичай збираються агентствами, до яких звертаються жертви, які потребують правосуддя, медичної чи психологічної допомоги, житла чи інших форм підтримки. Є численні організації, які пропонують різноманітні послуги, такі як послуги соціального забезпечення, державні та приватні послуги охорони здоров'я, правоохоронні органи, неурядові організації, судова система та прокуратура.

Дані опитувань. Опитування є важливим джерелом інформації про постраждалих від насильства, оскільки більшість із них не звертаються за допомогою до різних установ і тому не потрапляють в адміністративну статистику. Опитування – єдиний спосіб отримати вичерпні дані про більшість постраждалих від насильства, які не звертаються за допомогою.

Опитування також є єдиним надійним способом виявити зменшення чи зростання насильства, оскільки зміни в кількості людей, які звертаються за допомогою до державних установ, можуть відображати зміни в готовності жертв звертатися за допомогою до державних установ, а також у готовності жертв державні установи для реєстрації випадків звернення за допомогою, на відміну від змін, що лежать в основі «реального» рівня насильства.

Можна вказати, як приклад, дослідження (Малюнок 1.2.) Gradus Research щодо відношення українців до домашнього насильства.

Малюнок 1.2.

Також важливо враховувати різницю в оцінках між чоловіками та жінками. У більшості випадків опитані жінки більш особисто сприймали насильство та більший відсоток жінок бачив насильство за різних обставин. Ця відмінність також простежується у відсотку осіб, які не підтримують насильство: 71,8% жінок і 65,3% чоловіків.

Сприйняття домашнього насильства різниться в різних вікових групах. Особи вікової групи 18-24 гірше сприймають насильство і більш схильні притягувати кривдника до відповідальності.

Й навпаки, люди похилого віку (віком 50 - 65 років) більш позитивно відносяться до насилля в сім'ї та налаштовані приписувати насильство жертві або вірити, що обидві сторони поділяють відповідальність.

Окрім того, за дослідженням Європейської Ради в Україні - один з п'яти дітей зазнають сексуальних форм насилля, 1/3 - завдають фізичної форми насилля, а 1/2 – психологічної.

За даними 2016 р., ВООЗ вказує на таку оцінку:

- Один з чотирьох дорослих вказує, що будучи дитиною ставав жертвою фізичної форми насилля.

- 1/5 жінок та 1/13 чоловіків розповіли, що будучи дитиною ставали жертвою сексуальної форми насилля.

- Найбільш розповсюдженим є емоційна форма насилля та нехтуванням.

- Кожен рік нараховується близько 41,010 справ про вбивство дітей не більше 15 років. Окрім цього, багаточисельні справи щодо смерті дітей при недбалому поводженні, і це не включають у статистиці вбивств.

- Діти самостійно повідомляють щодо сексуального насилля більше у 30 разів і більше в 75 разів – на рахунок фізичного насилля ніж надають в офіційних звітуваннях.

Лише в 2017 році у «гарячу Національну лінію» з приводу домашнього насилля було отримано:

- 21,679 дзвінків, з них 16,851 надійшли від жінок;

- 2,169 дзвінків надали діти, що страждали від домашнього насилля в сім'ї.

1.3. Законодавча база щодо протидії домашньому насильству над дітьми в Україні

Нормативно-правова база. Нижче перелічена нормативно - правова база щодо запобіганню та протидії домашньому насильству над дітьми в Україні, а це саме:

- Конституція України [31];
- Конвенція ООН про права дитини [29];
- Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [30];
- Європейська конвенція про здійснення прав дітей [24];
- Цивільний кодекс України [56];
- Сімейний кодекс України [51];
- Кримінальний кодекс України [32];
- Кодекс України про адміністративні правопорушення [28];
- Законом України "Про охорону дитинства" [26];
- Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" [25];
- Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 658 "Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі" [47];
- Постанова Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 2018 року № 800 "Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю" [46];
- Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866 "Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини" [48];
- Наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту України та Міністерства внутрішніх справ України від 07 вересня 2009 року № 3131/386 "Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та

молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї" [43];

- Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01 лютого 2019 року № 278 "Порядок проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб від домашнього насильства, та надання їм медичної допомоги" [42];
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 жовтня 2018 року № 1047 "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодія педагогічних працівників із іншими органами та службами" [41];
- Лист Міністерства освіти і науки України від 18 травня 2018 року № 1/11-548 "Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству" [33];
- Лист Міністерства освіти і науки України від 30 жовтня 2018 року № 1/9-656 "Про перелік діагностичних методик щодо виявлення та протидії домашньому насильству відносно дітей" [34];

Відповідальність. Адміністративна відповідальність. Перелік правопорушень, за які передбачена адміністративна відповідальність:

- доведення неповнолітнього до стану сп'яніння (стаття 180 КУпАП) [28];
- невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей (стаття 184 КУпАП) [28];
- вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування (стаття 173 КУпАП) [28].

Відповідальність. Кримінальна відповідальність. Перелік дій, які можуть вважатися жорстоким поведінням з дитиною та тягнуть за собою кримінальну відповідальність, включає:

- доведення до самогубства (стаття 120 ККУ) [32];
- умисне тяжке тілесне ушкодження (стаття 121 ККУ) [32];
- умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (стаття 122 ККУ) [32];
- умисне легке тілесне ушкодження (стаття 125 ККУ) [32];
- побої й мордування (стаття 126 ККУ) [32];
- домашнє насильство (стаття 126 ККУ) [32];
- катування (стаття 127 ККУ) [32];
- необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження (стаття 128 ККУ) [32];
- погроза вбивством (стаття 129 ККУ) [32];
- незаконне проведення абортів або стерилізації (стаття 134 ККУ) [32];
- неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (стаття 137 ККУ) [32];
- експлуатація дітей (стаття 150 ККУ) [32];
- використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (стаття 150-1 ККУ) [32];
- примушування до шлюбу (стаття 150-2 ККУ) [32];
- зґвалтування (стаття 152 ККУ) [32];
- сексуальне насильство (стаття 153 ККУ) [32];
- примушування до вступу в статевий зв'язок (стаття 154 ККУ) [32];
- статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (стаття 155 ККУ) [32];
- розбещення неповнолітніх (стаття 156 ККУ) [32];

- злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (стаття 166 ККУ) [32];
- втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (стаття 304 ККУ) [32];
- схилення до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (стаття 315 ККУ) [32];
- спонукання неповнолітніх до застосування допінгу (стаття 323 ККУ) [32];
- схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів (стаття 324 ККУ) [32];
- невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників (стаття 390 ККУ) [32].

Висновки до розділу

Проаналізувавши наукову літературу і визначивши історичні витоки можна зробити висновки, що поняття домашнього насильства над дітьми починається з давніх часів та продовжується до сучасності лише з допомогою підтримки влади. Хоча в наш час з даною проблемою в Україні активно борються, наприклад, приймаючи відповідні закони та накази та організовуючи тренінги, до повного викорінення потребуються зусилля, як просвітницько-навчальних роботах з населенням, так і в прокращенні роботи структур органів влади.

РОЗДІЛ II. ЗАСОБИ ТА МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В СІМ'І

2.1. Причини, фактори, умови формування й прояву домашнього насильства в сім'ї та загальна характеристика осіб, які дозволяють домашнє насильство

Неможливо зрозуміти поняття насильства та ненасильства, не пов'язавши їх одне з одним. Ненасильство, як нормативна програма дій підкреслює добро в людині та потребу поширювати це добро через його розвиток і поширення. У цьому відношенні вони суттєво відрізняються від відносин насильства і влади загалом, які спрямовані насамперед на мінімізацію та запобігання деструктивним і руйнівним проявам свободи людини. Свідомо прагнучи до добра, прихильники ненасильства виходять із переконання, що моральні конфлікти є суттєвою і невідчужуваною основою людського існування, і тому вони не виключають себе зі зла, проти якого борються.

Причини насильства можуть походити від сімейної кризи або кризи в одного з членів сім'ї, впливаючи на потребу у визнанні та нездатність досягти його альтернативними засобами. Спочатку причиною насильства над дитиною вважалася психопатологія батьків, потім увага була перенесена на соціальний контекст, з чого був зроблений висновок – фактори ризику полягають у соціальній ізоляції та системі цінностей батьків, які визначає жорстоке ставлення до дитини. Потім насильство було проаналізовано за допомогою інтерактивної соціальної моделі, яка зосереджена на розриві стосунків між батьками та дітьми. Пізніше дослідники виявили фактори ризику на рівні особистості, сім'ї та суспільства та довели, що до насильства над дітьми призводить не один фактор чи причина, а їх взаємодія.

Дослідники також зазначають, що наявність одного чи кількох факторів ризику не обов'язково означає виникнення насильства, а скоріше передбачає ймовірність або можливість його виникнення. Водночас наявність кількох вигідних умов пом'якшує вплив факторів ризику.

На сьогоднішній день фактори проявлення домашнього насилля у сім'ї:

- соціальний (поширеність у суспільстві напруги, конфліктів й насилля, пропаганда ЗМІ моделювання поведінки - насилля, неадекватне сприйняття населенням насилля - проблемою, невідповідність оцінювання покарання за нанесення тілесних ушкоджень у суспільній свідомості тощо);
- економічний (матеріальна нестача, нестача мінімально необхідних для життя умов, а також відсутність доходу, відсутність роботи тощо);
- психологічний (модель життя, потреби, мотиви насилля, залежності тощо);
- педагогічний (некультурна поведінка: правова, моральна, громадянська, естетична, економічна, трудова, відсутність правової грамотності та ін.);
- соцпедагогічний (неусвідомлення становлення батьками, правильної моделі поведінки в сімейному житті, заснованого щодо прав дитини, ціннісних орієнтаціях, життєвих навичках і т.д.);
- правовий (недосконалість законодавства щодо протидії домашньому насильству, права громадян закріплені у Конституції щодо недоторканності особистого життя, віднімають можливість вчасно установити акт домашнього насилля й своєчасного втручання тощо).

- політичний (дотримання гендерних стереотипів, надання пріоритету в політиці не сімейним проблемам, а розподілу влади, далеким від даного питання, розподіл уваги щодо матері та дитини, ігноруючи питання сімей, відсутності дієвої превентивної державної політики тощо);
- соцмедичний (відповідального відношення до питань становлення батьками, відсутність дієвої програми роботи з сімейними лікарями, залежності, агресивний стан і т.д.);
- фізіологічний та медичний (гормональні збої, неправильний обмін речовини, приймання стимуляторів, нервові захворювання тощо).

Існують наступні теорії насильства в сім'ї: ситуативна, соціальні зміни, символічна взаємодія, кожна з яких не існує на практиці окремо, доповнюючи одна одну залежно від ситуації та особистості кривдника.

1. Теорія ситуативної поведінки. Згідно з нею ймовірність агресії визначається тривалістю впливу певних ситуаційних і структурних змінних:

а) факторів, зумовлених віком індивідів (фізична та емоційна залежність, слабе здоров'я, наявність психічних розладів, труднощі спілкування);

б) структурні фактори (економічні труднощі, соціальна ізоляція, екологічні проблеми);

в) фактори, пов'язані з особистістю вихователя (життєва криза, синдром «вигорання», насильство над вихователем у минулому).

2. Теорія соціальних змін. Зміст процесу соціальної взаємодії полягає в тому, що він передбачає постійну зміну стимулів і покарань, і кожен індивід, який бере участь у взаємодії, прагне максимізувати свою частку винагород і мінімізувати свою частку покарань. Оскільки є члени сім'ї, які не можуть захистити себе від опікунів, ті стають більш агресивними, і така поведінка залишається безкарною, що не призводить до зміни ситуації.

3. Інтерпретація соціальної реальності. Причиною насилля вважається відсутність відмінності між сприйняттям опікуна людиною в минулі часи й людиною в сьогоденні, тому злочинець (гвалтівник, кривдник) приписує жертві (багатьма способами несвідомо) здатність задовольняти свої потреби. потреби і поводитися відповідно до його (кривдника) уявлень про відповідну поведінку, а потім у тій чи іншій формі вимагає від жертви задоволення цих потреб і відповідної поведінки.

Агресія в сімейних стосунках часто передається від покоління до покоління, коли батьки несвідомо передають своє агресивне ставлення своїм дітям, що призводить до циклу насильства, яке згодом повертається до них у формі дитячої агресії. Дослідження показують, що 78% батьків вдаються до фізичних покарань, 77% опитаних батьків особисто стикалися з фізичним насильством і вважають це найбільш прийнятним і ефективним способом виховання дітей. Коли їхні діти дорослішають і приймають агресію як спосіб життя, вони виявляють її в різних формах спілкування, включаючи взаємодію з батьками, знайомими та незнайомими людьми, як у сім'ї, так і поза нею, і навіть на роботі.

Соціальний портрет кривдника. Як приклад, хотілось би, виокремити декілька категорій кривдників, а саме:

Перша категорія кривдників — це особи, основною характеристикою яких є інтенсивна емоційна реакція на зміст їхніх думок та ідей, яка вибірково виражається в конкретних обставинах.

Більшість правопорушників, які вчиняють адміністративні правопорушення, не вчиняють насильницьких злочинів, а зосереджуються на ненасильницьких злочинах. Люди з цим типом особистості відомі тим, що вони добре налаштовані на міжособистісну динаміку, мають схильність бути підозрілими та сприймають своє оточення як недружнє. З цим пов'язані труднощі в точній оцінці ситуації, схильність до її спотворення, які важко виправити.

Інтенсивна емоційна насиченість думок та ідей людей, що спричиняють насилля досягає рівня емоційної патології і часто свідчить про їхню соціальну ізоляцію. Це пов'язано з відсутністю контролю над своїми діями, що впливає не тільки на оточуючих, але й на самих кривдників. Водночас вони, як правило, мають високі очікування від інших, можуть бути образливими та егоцентричними, невічливими та необережними у своїх діях і часто відчують раптові зміни настрою. Отже, до першої категорії належать особи, які шляхом насильницьких дій намагаються тимчасово подолати свою психологічну залежність від конкретної особи, з якою вступають у насильницьку поведінку.

Друга категорія правопорушників вирішує проблему виходу зі стану психологічної залежності шляхом активного нав'язування своєї особистості іншим, цілком конкретним людям. Такі злочинці відчують потребу довести цінність свого «Я» і домогтися його визнання. Таке нав'язування своєї особистості має яскраво виражений демонстративний характер. Для цього використовуються всі методи, щоб втягнути іншу людину в сферу впливу, тобто, по суті, підпорядкувати її і використовувати як донора для будь-якої форми особистого «підживлення» – матеріального, фінансового, енергетичного, ідеологічного, емоційного, і т. д. З часом нав'язливість і незламність такого вампіра, як правило, стає нестерпною для «донора», тому рано чи пізно він обов'язково спробує розірвати цей зв'язок, поставити крапку в цих відносинах.

Тут і виникає ситуація насильства з боку описаної категорії кривдників, які прагнуть запобігти цьому розриву стосунків, оскільки при цьому втрачається «донор», без якого існування було б неможливим (або складним, або дуже незручно).

Третя категорія кривдників — це люди з перебільшеним почуттям доречності, почуттям пристойності. Вони мають дуже високі та суворі очікування щодо інших, засновані на їхніх власних переконаннях щодо

прийнятної поведінки. Насправді ці люди надмірно покладаються на свої переконання щодо того, що вважається належним.

У результаті навіть незначні відхилення від цього уявного ідеалу викликають у інших емоційний дискомфорт, тоді як більші відхилення викликають почуття внутрішнього обурення і спонукають індивідів до дій для виправлення ситуації відповідно до власних уявлень про прийнятне. Коли людина стикається з такими ситуаціями, вона потрапляє в пастку власних ідеалістичних переконань і не може розпізнати різноманітні аспекти життя, вона змушена відповідати їй власним ідеям. Часто ці особи виступають захисниками справедливості, а основним методом її встановлення є застосування сили та примусу. Одним із способів прояву стану причетності є ревності. Агресія, спричинена ревностями, — це акт захисту свого ідеалізованого образу себе та відкидання права іншої людини мати такий самий образ себе та діяти відповідно.

До четвертої категорії правопорушників належать особи, яким притаманна потреба самостверджуватися у власній думці про себе як про людину, яка здатна прийняти рішення або вчинити дію, вчинити незвичну, небезпечну, ризиковану дію. Для людей, які борються з невпевненістю в собі, нерішучістю та труднощами у виборі, це є визначальною характеристикою їх особистості. Вони часто відчувають почуття неповноцінності та нікчемності, яке виснажує їх, і вони завжди шукають способи подолати ці негативні емоції.

Така готовність штовхає їх у ситуації ризику, небезпечні обставини з непередбачуваними результатами. Деякі кривдники прямо заявляють про свій намір застосувати владу та контроль за допомогою насильницьких дій, часто кажучи про це як про «рішучу поступку».

До п'ятої категорії кривдників належать люди, які характеризуються негативним психологічним станом. Вони часто говорять про власні комплекси неповноцінності, втрату життєвого потенціалу та професійної компетентності, а інколи замислюються про самогубство.

Агресивні тенденції рідко проявляються у зовнішній поведінці, вони частіше зациклені на алкоголізмі та здоров'ї. До злочину вони вдаються, коли опиняються в певній життєвій ситуації, яка в основному базується на їх відвертій експлуатації з боку сім'ї та близького оточення. Занепадає і нещасна людина постає перед судом, глибоко винна і байдужа до покарання, яке на неї чекає. Насправді ж вона лише захищає своє право на виживання.

2.2. Засоби та методи соціальної роботи з сім'ями, в яких виявлено домашнє насильство над дітьми

Однією зі складових частин пропрацювання із родиною, де присутнє домашнє насильство, це виправна (корекційна) робота з кривдником. Реабілітаційно - корекційною функцією соцробітника є реалізація поетапної роботи по виправленню, а саме: по-перше, призупинити насильницьке поводження, по-друге, зформувати ненасильницьку поведінку та вироблення інакшого погляду у сімейному житті, усвідомлення цінностей сім'ї, засвоєння правильної поведінки у сімейному житті.

Досягнення цієї мети потребує об'єднання зусиль різних суб'єктів соціальної роботи, таких як центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, служби у справах дітей, дільничні інспектори міліції, кримінальна міліція у справах дітей, шкільні соціальні педагоги, психологи та фахівці НУО.

Проблема подолання насильницької поведінки є багатогранною. Тому робота в цьому напрямку має здійснюватися через надання різних соціальних послуг - психологічних, соціально-педагогічних, соціально-економічних, юридичних, соціально-медичних, - які сприяють формуванню ненасильницьких моделей поведінки. Таким чином, корекційна робота реалізується одночасно в різних напрямках.

Підготовка до корекційних програм може відбуватися різними методами:

1. Біхевіоризм, коли необхідно розвинути позитивні мотиви соціального навчання, щоб продемонструвати практичну користь такого навчання «тут і зараз».

На практиці це означає ставлення до учнів як до дорослих і надання їм можливості самостійно вибирати процес навчання, тривалість перерв тощо, де це можливо. Передбачають демократичні методи спілкування та обміну питаннями. Біхевіоризм займається формуванням бажаної поведінки. Перешкоджайте небажаній поведінці, усунувши її (або скасувавши покарання, наприклад винагороду).

2. Гуманістична психологія базується на знанні та розумінні. Така основа навчання може бути використана в соціальному навчанні для дорослих, які визнають її необхідність і готові працювати над покращенням своєї сімейної ситуації. Цей вид навчання спирається на традиційні етапи вивчення нового матеріалу: усвідомлення мети курсу, формування позитивної мотивації до вивчення нового сьогодні через слухання, мислення, читання, що сприяє формуванню уявлень про те, що відбувається. Розвиток життєвих навичок шляхом застосування знань у типових, схожих, нових ситуаціях на основі наданих алгоритмів, що спонукає до подальшого обговорення результатів, а також методів і засоби розв'язування задач аналізу; самоконтролю та самооцінки (формується на основі поступового зниження ролі вчителя на уроці та збільшення життєвого досвіду, набутого на уроці).

3. Компетентнісний підхід, згідно з яким зміст освіти конструюється через формування батьківської та соціальної компетентностей, у тому числі життєвих та батьківських навичок.

4. Особистісно-орієнтований підхід, який включає навчання на власному досвіді та персоналізацію та диференціацію навчання на основі мотивації аудиторії.

5. Системний підхід, який вимагає зусиль для подолання домашнього та системного насильства.

6. Цілісний та комплексний підхід до подолання домашнього насильства.

Враховуючи особливості підготовки злочинців, необхідно використовувати спеціальні методи та форми навчання. Так, найпоширенішою формою навчання є лекція через економію часу, який витрачається на передачу матеріалу. Лекції — це узагальнений виклад знань у формі монологів викладача в традиційному навчанні. Рекомендується поєднувати лекції з: іншими вербальними методами (обмін запитаннями, самостійна робота, дискусії, індивідуальні консультації тощо);

Іншими поширеними формами роботи з попередження домашнього насильства є семінари, «круглі столи» та практичні заняття. Семінари є формою організації навчально-пізнавальної діяльності, спрямованої на поглиблення теоретичних знань. Семінари можна проводити за адресами:

1. Інформація (доповідь) на основі одного або кількох слухачів. Він передбачає таку послідовність роботи: інформація, обговорення, висновок, рекомендації. або проблемно-групова робота, яка включає наступні етапи:

- a) Етап розробки (активна аудиторія і викладач): визначення мети, тематики, розподіл аудиторії по проблемним групам;
- b) Етап підготовки проблемної групи: дослідження проблеми та внесення пропозицій етап реалізації: вступ та обговорення, пропозиції проблемної групи, вступ, прийняття рішення та пропозиції інших груп;
- c) Етап аналізу: формулювання пропозицій, аналіз і рефлексія, відпрацювання.

2. На базі консорціуму або Valintov Group. Підготовчий етап: визначення проблеми, збір даних про сімейну ситуацію; етап реалізації: повідомлення попередньої інформації, виступи членів сім'ї та соціальних працівників, які працюють з сім'єю, формулювання спільних рішень і рекомендацій;

3. На основі комерційних ігор. Етап розробки гри: назва гри, план і сценарій, введення в гру: пояснення її мети, умов, розстановка ролей, постановка завдань для кожної ролі; Ситуації, мозковий штурм, підготовка доповідача: виступ у групі, колективний аналіз і підбиття підсумків: вихід з гри, експертна оцінка гри, висновки, пропозиції, вправи.

4. На основі суперечки. Підготовчий етап: планування, склад учасників, відбір доповідачів, журі, оголошення, інформація про правила дебатів, питання, література, консультація доповідачів. Етап проведення: заяви учасників із різними позиціями; запитання, поставлені до іншої сторони, і остаточні аргументи для захисту поглядів обох сторін; результати : узагальнення, пропозиції, впр.

Тренінг орієнтований на людину та створює інтерактивний діалог з аудиторією. Метою навчання є формування навичок, які відповідають: особливостям розвитку дорослої людини, вимогам особистісно орієнтованих методик навчання, принципам соціального навчання дорослих. Будь-яке навчання складається з наступних етапів: Конкретизація проблеми (протиріччя), Порада

Щоб корекційна робота була успішною, інтереси, цілі та позиції всіх учасників виховання мають бути чіткими. Зробити це можна за допомогою діагностичних питань, які відображають структуру і процес конфлікту

Щоб корекційна робота була успішною, інтереси, цілі та позиції всіх учасників виховання мають бути чіткими. Зробити це можна за допомогою діагностичних питань, які відображають структуру і процес конфлікту (табл 2.2.1).

Віра передбачає довіру до логіки та доказів. Методи включають: попередження, критику, розповіді, діалоги, роз'яснення, приклади та дискусії. Методи переконання такі: основний (співрозмовник наводить факти, які спростовують його позицію без порівняння (аналізує протилежні, негативні сторони позиції співрозмовника та їх негативні наслідки); зовнішня аргументація (акцент на позитивних і негативних сторонах);

Таблиця 2.2.1. Діагностичні запитання щодо можливості вирішення конфліктів та необхідності співпраці в корекції робочого процесу.

Категорія	Питання про конфлікт	Питання про співпрацю
Проблема	Які питання викликали суперечку?	Які фактори спричинили розбіжності між сторонами?
	Чи розуміють ключові зацікавлені сторони, що вони ефективно залучені до надання соціальної роботи?	Чи є необхідність в співпраці та якій кількості?
	Які пріоритети сторін у цих питаннях? Наскільки зацікавлені сторони розділені з цих питань?	Чи потрібно зацікавленим сторонам співпрацювати над викликами для досягнення своїх цілей? Чи існує з цим проблема?
	Чи довго ці питання були дискусійними?	
	Чи зацікавлені сторони переслідують екстремальні цілі та займають екстремальні позиції з основних питань?	Чи бачать зацікавлені сторони спільну проблему, спільні запитання, що вони повинні пропрацювати разом для досягнення своїх цілей?
	Чи пов'язані ці проблеми з основними потребами чи конкретними інтересами?	

Категорія	Питання про конфлікт	Питання про співпрацю
Дійова особа	Наскільки гнучкими є ці позиції зацікавлених сторін? Вони хочуть «перемоги» чи готові піти на компроміс?	Можна сказати, що створюється уявлення готовності до співпрацювання?
	Чи є якась давня неприязнь між залученими сторонами?	
	Чи існують значні відмінності в доступі до влади та ресурсів між зацікавленими сторонами? Чи є зміни в керівництві зацікавлених сторін, які можуть привести до зміни позиції або вплинути на гнучкість?	Яке відношення має громадська думка до необхідності співпраці?
	Чи члени групи більше зацікавлені в питаннях, які можуть вплинути або суперечити позиції будь-якого члена?	Чи є сторонні, що зацікавлені у налагодженні співпраці?

ствердна відповідь (постановка тільки таких питань, відповідь на які може бути лише ствердною, що призводить до підтвердження слабкості своєї позиції); (позиція співрозмовника спростовується власними аргументами).

Для всебічного вивчення особистості можна використовувати такі основні методи:

- 1) ознайомлення з різною літературою;

- 2) розмови з громадянами, знайомими з особою;
- 3) вивчення й ознайомлення зі вчинками особистості;
- 4) дослідження медичних та іншої документації, середовище тощо.

Тобто методи особистого впливу можна поділити на наступні категорії: переконання; надання допомоги та примусу в межах законодавства.

Переконливий підхід - це комплекс виховних і роз'яснювальних заходів, спрямованих на зміну асоціальних нахилів індивіда, закріплення його позитивних соціальних нахилів. У процесі переконання можуть бути досягнуті та реалізовані наступні цілі профілактики впливу на людину: подолання основних антигромадських тенденцій, які можуть призвести до злочинності; Крім того, досяжною є кінцева мета особистісного впливу — формування сукупності переконань, думок і позицій, які відображають сучасні уявлення про корисні для суспільства якості особистості. Зазначені цілі вважаються досягнутими, коли не порушуються правові та етичні норми не через примус, а через переконання.

У процесі реалізації методів переконання використовуються різні психологічні методи впливу на думки, почуття та волю злочинця. На практиці діалог довів, що має позитивний вплив. У особистих профілактичних діях використовуються три види бесіди: ознайомча; виховна; , тощо інформація. Попереджувальні бесіди проводяться в звичайному режимі роботи, за наявності на профілактичному обліку фактів антигромадської поведінки або за відсутності зовнішніх причин. Навчальний діалог за метою, змістом і методами впливу дуже близький до діалогу-попередження, але зазвичай ведеться в неформальній обстановці.

Загалом методи надавання допомоги - це один з найбільш ефективніших методів запобігання злочинній діяльності. Залучення до праці, поліпшення умов проживання і т.д. Реалізація таких заходів робиться за допомогою вплива на соціальні мікросередовища людей. Проводяться профілактичні роботи щодо знищення негативних наслідків у носіїв.

Методи примусу є одними із основних засобів, які застосовуються правоохоронними органами. Цей метод повністю базується на законі та може оперативно попередити підконтрольних осіб про їх протиправну та злочинну діяльність та захистити суспільство, людей від їхніх порушень. Даний підхід створюється за допомогою використання заходів, що мають різну правову природу, змісту та спрямованості, врегульованих загальним правом й законом окремих галузей законодавства.

Рекомендаційний метод. Поради мають форму структурованої та інформаційної допомоги та реалізуються шляхом консультацій. Зміст цього методу різноманітний - це роз'яснення важливості соціально прийнятної поведінки, роз'яснення суспільної небезпеки і протиправності тих чи інших форм поведінки, попередження посадових осіб про неприпустиму протиправну поведінку, роз'яснення варіантів у розв'язанні задач і т.д.

Методи разового впливу застосовуються суб'єктами боротьби зі злочинністю під час надання оперативної службової чи будь-якої іншої дії для досягнення позитивних змін в особах чи їхньому зовнішньому мікросередовищі та додатково задля прибирання недоліків зроблених до цього дій. Даний метод найчастіше використовується в контексті соціального спонсорства чи офіційних попереджень про неприйнятну протиправну поведінку.

Слід зазначити кілька можливих сценаріїв одноразового впливу на організацію. Одна з них полягає, наприклад у послідовному перетворенні компонентів об'єкта впливу в напрямку від нижчих до вищих елементів системи (від середовища до людини). Перевага цього підходу полягає, по-перше, в тому, що в міру наближення впливу до верхніх рівнів накопичується інформація про трансформаційні практики на нижніх рівнях. Ця інформація є корисною, оскільки під час використання верхня ланка може бути змінена таким чином, який найкраще відповідає статусу нижньої ланки. По-друге, при використанні такого підходу змінюється мотивація і зникає примус до впровадження інновацій.

Метод еталонної вибірки - передбачає здійснення заходів, спрямованих на перенесення позитивних характеристик від найбільш ефективного об'єкта впливу (еталона) до менш ефективного об'єкта. Важливо відзначити, що стандарти не слід копіювати необдуманно без урахування відмінностей у робочому середовищі та відмінностей всередині об'єктів, оскільки в цьому випадку може виникнути протилежний ефект.

Конкурентні методи базуються на певних рейтингах, які впливають на впорядкування предметів за їх пріоритетністю. Це дозволяє реалізувати бажання понад всіма і досягти бажаних цілей. Головними умовами, щоб застосовувати даний підхід, є об'єктивні оцінки у означенні впливів, заохочування успіху, що був досягнутий і стимуляція правильних виправлень, навіть незначних.

Форма і спосіб виконання програми обираються кожним фахівцем, який реалізує програму, самостійно. Це можуть бути індивідуальний чи груповий курс, тренінг, лекція, семінар, практичні вправи. Поєднуються словесні, практичні та наочні методи, обов'язковим є аналітика сімейного стану, рефлексивні вправи, домашнє завдання (Таблиця 2.2.2).

Таблиця 2.2.2. Методи навчання сімей.

Методи	Перевага	Перешкода	Варіант використання
Лекції	Швидкість: найкраще підходить, коли метою є просто передати інформацію. Це особливо ефективно при роботі з великою аудиторією	Мало можливостей для активної участі аудиторії. Дуже важко утримати їхню увагу більше 20 хвилин/півгодини. Не підходить для розвитку навичок.	Щоб ознайомити членів сім'ї зі своїми правами, надає можливість сформулювати запитання

<p>Запитання</p>	<p>Учасники швидше запам'ятають інформаційні блоки, при умові, що інформація буде подана, як відповіді на питання.</p>	<p>Більшість запитань і відповідей можуть бути не цікавим чи новим для частини учасників. Є можливість переходу у інтерв'ю або індивідуальні бесіди Не підходить для розвитку навичок.</p>	<p>Задля додаткового навчання якоїсь легкої теми для зрозуміння або підсумовування вже знайомої.</p>
<p>Фото Відео Кіно Фільми</p>	<p>Використовується задля навчання навичк, що потрібно демонструвати. Можна використовувати, як відпочинок чи перерву.</p>	<p>Занадто просто втратити інтерес, потрібні додаткові навантаження перед переглядом.</p>	<p>Задля вивчення вказаних вмінь та навичок.</p>
<p>Рольова гра</p>	<p>Для формування вмінь й навичків у сімейному житті</p>	<p>Учасники можуть почувати себе невпевнено перед аудиторією Несерйозне ставлення до завдання</p>	<p>Використання, як частину заняття, лекції чи курсу, яка надає практичну можливість реалізувати отримані знання</p>

<p>Робота в групах та з кейсами</p>	<p>Дає приклад реальної чи вигаданої ситуації, мета якого - отримати досвід.</p>	<p>При невірних відповідях зароджується невпевненість в діях, щодо майбутнього. Несерйозне ставлення до завдання</p>	<p>Задля вивчення дій в надзвичайній ситуації, використавши імітовану ситуацію. Вироблення організаційних умінь</p>
<p>Дискусія</p>	<p>Надає можливість обміну різних думок. Допомагає зрозуміти відношення до теми в учасників</p>	<p>В розмовах учасники відволікаються від теми, знаходять інші теми для обговорення чи занадто захоплюються темою. Може призводити до створення конфліктів та розподіл групи</p>	<p>Тема, де є важливою вираження думок різних людей</p>
<p>Індивідуальне заняття</p>	<p>Практична й моральна підтримка учасників, що нервують в групі. Корегування та перевірка наявності проблем в учасників</p>	<p>Займає багато часу при великій кількості учасників. Використання не має сенсу при короткотривалих заняттях</p>	<p>Обговорення особистісної, чутливої теми. Можна включати при необхідності отримання зворотнього зв'язку</p>

2.3. Аналіз міжнародних програм та проектів щодо профілактики домашнього насильства над дітьми за кордоном та в Україні

Розробка та впровадження обов'язкових виправних програм для винних у домашньому насильстві є новим і дуже важливим питанням для України. До цього часу державні інституції та громадські організації зобов'язуються працювати з жертвами та їх діями щодо усунення та пом'якшення наслідків насильства через притулки для жертв, профілактичні програми для правопорушників та дітей, програми гендерного формування тощо. Культура покарання порушників штрафами – це, по суті, покарання для родини.

У світі існує безліч корекційних програм. Наприклад, Велика Британія вказує приблизно 200, Франція – 30, Німеччина – 66, в Іспанія – понад 70, 40 з яких призначені для осіб, які вже відбувають покарання за домашнє насильство. Ізраїль має 67 програм, а у США діє 2265 таких програм. У середньому на штат припадає від 42 до 45 проектів, більшість зосереджена на північному сході.

В незалежні від країни, в якій розробляється та впроваджується виправна програма, кожна програма має відповідати п'яти основним критеріям, зокрема:

1. Програми повинні бути розроблені таким чином, щоб правопорушники не використовували свою участь в програмі, щоб уникнути відповідальності за свою насильницьку поведінку. Тобто у більшості випадків виправні програми є специфічними реакціями на домашнє насильство, які фактично супроводжують покарання кривдника. Водночас невиконання корекційної програми (що може проявлятися ухиленням від її проходження, неналежне відвідування корекційних курсів тощо) має нести відповідальність.

2. Залучення до сімейної терапії (консультативна робота з подружжям), запровадження методів контролю гніву, медіація, пробація не є належним способом реагування на насильство чоловіків над жінками.

Такі заходи можуть бути застосовані після того, як правопорушник пройшов повну виправну програму після того, як жертва не вчиняла насильства, і вона відчуває себе здатною почати відвідувати сімейну консультацію, не побоюючись за безпеку; себе, своїх дітей тощо.

3. Безпека постраждалої особи та її оточення є головним пріоритетом у програмах зміни поведінки правопорушників домашнього насильства. Усі заходи за програмою мають бути підпорядковані досягненню цієї мети. Фахівці, які впроваджують виправні програми, повинні усвідомлювати, що реабілітація та права правопорушників є другорядними щодо забезпечення безпеки жертв, що припинення насильства важливіше, ніж збереження стосунків чи лікування хімічної залежності чи психічних розладів. Особливу увагу слід приділяти фізичній та психічній безпеці дітей, залучених до домашнього насильства. Домашнє насильство часто не є прямим наслідком хімічної залежності чи психічних розладів, тому корекція насильницької поведінки не може бути зведена до лікування зловживання психоактивними речовинами та/або психічних розладів.

4. Учасники та експерти, які реалізують корекційну програму, несуть відповідальність за виконання покладених на них обов'язків. Дотримання цього принципу означає, що фахівець програми наголошує та наголошує на обов'язку учасників дотримуватися вимог програми щодо відсутності дискримінації при наданні послуг правопорушникам за ознаками раси, національності, суспільства, майнового стану, віку, релігії, сексуальної орієнтації; , стан здоров'я та рівень психічного розвитку. Представники проекту не можуть бути свідками або адвокатами учасників проекту. Дуже важливо, щоб спеціалісти, які реалізують корекційні програми, підписували та дотримувалися Кодексу етики та професіоналізму. Експерти, які реалізують виправні програми, повинні співпрацювати з експертами відповідних служб, які працюють з жінками.

5. виправлення поведінки жертв домашнього насильства потребує спільних зусиль суспільства. Зокрема, корекційні програми мають реалізовуватися у партнерстві з місцевими програмами підтримки жертв домашнього насильства, представниками соціальних служб, правоохоронними органами, судами, медичними працівниками, асоціаціями запобігання насильству та іншими. Варіанти фінансування роботи з правопорушниками не повинні відбуватися за рахунок фінансування допомоги жертвам домашнього насильства, а експерти у двох сферах надання послуг – надання допомоги жертвам та проведення виправної роботи – повинні мати загалом еквівалентні рівні кваліфікації та винагороди. Оцінка ефективності програми повинна проводитися за встановленими критеріями та за участю експертів.

За результатами огляду різноманітних виправних програм у США, Австралії та країнах Європи можна виділити основні підходи до виправних програм у цих країнах. (Таблиця 2.3.3).

Таблиця 2.3.3. Підходи до корекційних програм з особами, які вчинили домашнє насильство в сім'ї в Австралії, Америці та Європі.

№	Ознаки	Дані країни		
		Австралії	США	Європи
1	Мета	Відповідальність та зміна поведження	Змінення поведження та відношення	Забезпечення безпеки жінкам та дітям, змінення поведження та думок

2	Підходи	Особисті та діяльні	Когнітивно-поведінкові, теорії соціальних навчань, профілактичні, каральні, медичні, комплексні, соціокультурні	Когнітивно-поведінкові, теорії соціальних навчань
3	Час	24 год; 1 раз/тиждень	1-2 год/тиждень; 12 – 52 тиждень	~74 год; 30 тиждень
4	Модуль	Психологічний, соціально - педагогічний	Психологічний, психотерапевтичний, соціально - педагогічний, контролюючий	Психологічний, соціально - педагогічний
5	Кількість осіб	8-12 людей		
6	Учасники	Громада та сім'я – через посередника	Школа, Вищій навчальний заклад, громадський центр, агенція, сім'я – через дитячі програми, суд, різні служби	Поліція, через посередника – сім'я
7	Бажані результати	Отримання знань, вмінь, мотивації, емоцій	Отримання знань, вмінь, мотивації, вплинути на громадську думку та закон, зменшення справ по насильству	Отримання знань, вмінь, мотивації, емоцій

8	Метод реалізації	Групові роботи, індивідуальна консультація, розмови, практична допомога, домашні завдання, рольова гра, план на зміни, сценарій, розмови групами, оцінка стану сім'ї, емпатія та самоаналіз, вправи	Групові роботи, індивідуальна консультація, розмови, вправи, ознайомлення, тренінг, стажування, консультативна група, вивчення стосунків, використання веб-сайтів, дослідження проблем, презентації, заходи	Вправи, метод обговорення, Групові роботи, індивідуальна консультація, розмови особисті та через телефон у т.ч. телефонні, ознайомлення, самоаналіз, емпатія
9	Матеріали	Роздаткові матеріали	Етапності, різноманітності та ізольовані програми, контролююча служба нагляду чи суд, роботу з цільовою групою	Велика обсяг різних програм
10	Вимір ефективності	Діагностування поведження кривдника, вмінь, ставлення	Діагностування сім'ї (комплексно), зменшення справ по насильству	Діагностування відносин всередині сім'ї, зменшення справ по насильству

Якщо розглядати загальний досвід реалізації корекційних програм для осіб, які постраждали від домашнього насильства, то для нас це вигідно з точки зору можливості впровадження таких програм в Україні, де таких програм ще немає. Майбутні програми базуватимуться на спільних зусиллях, поєднанні навчання та примусу, наявності різного програмного змісту, різних методів і різних експертів, спеціальних методів навчання дорослих з урахуванням цільових груп (дорослих, дітей, етнічних меншин тощо), рівні та етапи роботи, критерії ефективності плану.

Хотіла б також розглянути міжнародний проект «Зверніть увагу на мене – подумайте про мене – запитайте про мене» від команди «Барнардос».

Цей проект був створений для того, щоб покращити наше розуміння впливу домашнього насильства та жорстокого поводження на наймолодших (дітей віком від 0 до 5 років), включаючи вагітність. Цей проект містить два ресурси в одному:

- Анімація, яка підвищує обізнаність про вплив домашнього насильства та жорстокого поводження на дітей раннього віку, від вагітності до дошкільного віку.
- Супровідний документ, який пропонує деяку доступну інформацію для фахівців, які реагують на потреби дітей та сімей.

Домашнє насильство та жорстоке поводження - одна з найскладніших ситуацій, з якими стикаються батьки та діти.

Щороку "Барнардос" працює з сотнями дітей, які страждають від домашнього насильства та жорстокого поводження в сім'ях. На сьогоднішній день їхні голоси залишаються відсутніми в публічних дебатах і дискусіях. У співпраці зі службами протидії домашньому насильству по всій Ірландії, "Барнардос" попросив дітей поділитися своїми словами про те, що для них означає домашнє насильство.

У цьому розділі наведено приклади таких програм, які з часом були розроблені для роботи з кривдниками, які схильні до насильницької поведінки та дітьми й сім'ями, що постраждали від домашнього насильства.

Корекційна програма «Втручання у випадках насильства в сім'ї». Автор програми: Г.Ю. Мустафаєв, кандидат психологічних наук (Київ, 2008). Впровадження даної програми здійснювалося на базі Центр у справах сім'ї та жінок Деснянського району м. Києва [22].

В цій програмі мета: подолати насильство над жінками та дітьми. Серед завдань програми: навчитись саморозкриттю та аналізу себе; зосередитись в зміні себе та свого життя; поліпшити норми поведінки.

Типова програма корекційної роботи з дорослими особами, які вчинили насильство в сім'ї [23].

Метою реабілітаційної програми є формування досвіду ненасильницької поведінки та загальнолюдських цінностей у осіб, які вчинили домашнє насильство. Програма складається з обов'язкових та вибіркового модулів. До обов'язкових модулів належать правовий, психологічний, соціальний та освітній модулі. Вибіркові модулі включають соціально-економічні та соціально-медичні модулі.

«Програма корекційної роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї, та основні засади її реалізації». У 2009 р. Координатором проектів ОБСЄ в Україні в рамках виконання проекту «Викоренення насильства в сім'ї в Україні шляхом підвищення обізнаності щодо проблеми і проведення корекційної роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї» була ініційована та підтримана діяльність міжвідомчої робочої групи, до складу якої увійшли фахівці МВС України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державної соціальної служби у справах сім'ї, дітей та молоді, Державного інституту розвитку сім'ї та молоді, психолог Центру у справах сім'ї та жінок Деснянського району м. Києва та представник Координатора проектів ОБСЄ в Україні, з розробки та підготовки програми корекційної роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї [50].

Проект корекційної програми для чоловіків, які вчиняють насильство або належать до групи ризику. У 2012 р. в рамках реалізації проекту «Свобода від насильства: розширення прав та можливостей дівчат і жінок у складних життєвих обставинах» Міжнародного благодійного фонду «Українська фундація громадського здоров'я» групою залучених експертів з Всеукраїнської громадської організації «Розрада», Всеукраїнського громадського центру «Волонтер» розроблено проект корекційної програми для чоловіків, які вчиняють насильство або належать до групи ризику [17].

Окрім безпосереднього існування та фактичної реалізації корекційних програм, досить складним є питання направлення осіб, які вчинили домашнє насильство, до таких програм. На жаль, чинне законодавство не передбачає норм, які б зобов'язували кривдників проходити корекційні програми. Багато кривдників, яких направляють на корекційні програми, або взагалі не беруть у них участі, або припиняють участь, не завершивши програму повністю. Наприклад, за даними «Міністерства соціальної політики», у 2011 році 4240 осіб (364 жінки та 3876 чоловіків) були направлені на проходження корекційних програм. У той же час, лише 396 осіб завершили корекційну програму. У січні-вересні 2012 року 2 414 осіб (285 жінок і 2 129 чоловіків) були направлені на проходження корекційних програм, з них 569 осіб завершили корекційні програми.

Висновки до розділу

В даному розділі було розкрито зміст, форми та методи соціальної профілактики домашнього насильства, як на пряму соціальної роботи та був здійснений аналіз програм та проектів щодо профілактики насильства над дітьми в сім'ї у зарубіжних країнах та Україні. На основі цієї інформації можна вказати, що соціальна робота з кривдниками – це багатоаспектна робота, яка включає в себе пропрацювання позитивної поведінки в сім'ї та розуміння причин виникнення, які й формують основні напрями у створенні проектів та програм, як на міжнародному рівні, так і в Україні.

РОЗДІЛ III. ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРІВ СІМ'Ї У НАПРЯМКУ ПРОФІЛАКТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

3.1. Особливості діяльності центрів сім'ї з профілактики домашнього насильства над дітьми в сім'ї

Один із основних принципів організації й зайнятості діяльності з протидії домашньому насильству відповідно до міжнародних зобов'язань є дотримання прав людини. Практична реалізація цього принципу вимагає аналізу відповідності вжитих заходів стандартам прав людини. При цьому держави повинні не лише карати кривдників, а й створювати умови для корекції їхньої поведінки, підтримувати їх у виробленні ненасильницьких моделей поведінки та забезпечувати розуміння відповідальності за вибір агресивних моделей поведінки.

Заклик Ради Європи до дій у сфері протидії домашньому насильству полягає у впровадженні принципів поваги до людської гідності та безпеки, спроможності, доступності послуг, лобювання та підтримки, натхнення, активної участі, конфіденційності, міжсекторальної координації, відповідальності за насильство та толерантності, на додаток до прав людини. Необхідність реалізації принципів людської гідності та безпеки. Проаналізуємо, що це означає.

Повага до людської гідності та безпека. Реалізація цього принципу вимагає від суб'єктів, які працюють у сфері протидії домашньому насильству, надавати пріоритет безпеці та повазі до людської гідності у взаємодії з клієнтами, керівництвом та фахівцями установ та організацій.

Для забезпечення безпеки в роботі з сім'ями, де відбувається насильство, слід використовувати низку методів. Наприклад, сімейну психотерапію та консультування можна розпочати для чоловіка-кривдника після того, як він пройшов повну реабілітаційну програму і певний час був вільний від насильства. Це дасть можливість жінкам продовжувати жити зі

своїми чоловіками та брати участь у сімейному консультуванні, не турбуючись про свою безпеку та безпеку своїх дітей.

Компетентність. Це означає, що фахівці повинні бути професійно підготовлені до роботи з клієнтами та вміти застосовувати індивідуальний підхід, враховуючи особливості проблеми домашнього насильства та потреби клієнта. Це також означає, що фахівці розуміють свої обов'язки та обмеження, щоб успішно управляти своїми послугами та гарантувати їхню якість.

Доступність послуг. Для реалізації цього принципу клієнти повинні мати можливість отримати доступ до необхідних їм послуг без будь-яких обмежень за ознаками статі, віку, походження, релігії, раси, національності, соціального статусу, сексуальної орієнтації, стану здоров'я або за будь-якими іншими ознаками. Такі послуги повинні надаватися державою безкоштовно і рівномірно розподілятися по всій території країни, а служби кризового втручання повинні бути доступними 24 години на добу, щодня.

Наснаження. Принцип фізичних вправ передбачає, що клієнти служб з домашнього насильства можуть розповідати про свій досвід, розуміти свої права та обов'язки та можуть приймати самостійні рішення в середовищі, яке забезпечує повагу до їхньої гідності та чутливість до їхніх потреб. Основна ідея - підвищити потенціал клієнта через необхідні знання, вміння та навички, які дозволять йому змінювати свою поведінку, робити виважені кроки, приймати рішення та відповідати за них, а також підвищити рівень життєдіяльності. Активне залучення клієнтів означає, що вони отримують необхідні їм послуги, беручи активну участь у всіх етапах процесу, від визначення своїх потреб до оцінки ефективності проведеної роботи. Воно поєднує в собі ініціативу клієнта та неупередженість.

Лобіювання та надання підтримки. Мається на увазі необхідність надання підтримки та супроводу в конкретних випадках сімей, де сталося насильство, з метою задоволення потреб клієнтів. Також йдеться про необхідність лобіювання інституційних змін для покращення ситуації у сфері протидії домашньому насильству.

Конфіденційність. Вона означає, що персональні дані, отримані експертом під час здійснення професійної діяльності, не підлягають розголошенню. Водночас дотримання принципу конфіденційності означає, що експерт зобов'язаний повідомити клієнта, коли необхідно розкрити дані, отримані в ході його професійної діяльності, відповідно до вимог чинного законодавства.

Міжсекторальна координація. Метою є узгодження зусиль різних суб'єктів у профілактиці домашнього насильства залучення ресурсів усіх необхідних інституцій установ та організацій для забезпечення якомога повнішого задоволення потреб клієнтів громади, а також повинні активно підтримувати професійні зусилля спрямовані на корекцію поведінки людей, які вчиняють домашнє насилля. Ставлення громадян до поведінки кривдника може допомогти змінити їх поведінку.

Відповідальність за насильство. Послуги з питань домашнього насильства базуються на двох взаємопов'язаних переконаннях: необхідності підтримати жертв насильства та притягнути кривдників до відповідальності за їхні дії. Важливо підкреслити, що участь правопорушників у виправних програмах не можна розглядати як спосіб уникнути правових наслідків власних дій.

Толерантність. Це означає, що послуги, які пропонуються клієнтам, повинні ґрунтуватися на ідеї толерантності. Зокрема, під час проведення профілактичних та інформаційно-просвітницьких заходів, як на рівні індивідуальної роботи, так і на рівні роботи з широкою громадськістю, слід всіляко пропагувати толерантне ставлення до клієнтів.

При цьому метою має бути усвідомлення людьми неприйнятності самого явища насильства як такого. Крім того, як зазначають національні експерти, дотримання цих принципів допоможе керувати поведінкою кривдників, м'яко та коректно вказувати на помилки та недоліки в їхній поведінці.

Принципи інклюзивності та системності також мають особливе значення в роботі з особами, які вчинили домашнє насильство. Інклюзивність у роботі з кривдниками проявляється у фокусуванні діяльності та послуг на всіх факторах і ситуаціях, які спричиняють та сприяють домашньому насильству. На рівні сім'ї це означає необхідність паралельної роботи з усіма членами сім'ї, які є жертвами або свідками насильства. Системний підхід - це цілісне і логічне поєднання елементів соціальної та корекційної дії щодо кривдників, яке пов'язане з метою діяльності, що полягає в досягненні конкретного результату: припинення домашнього насильства.

Робота соціальних працівників тісно пов'язана з етичними питаннями. Це пов'язано з тим, що сім'ї мають багато характеристик, які вимагають етичних підходів. Базуючись на професійних цінностях соціальних працівників, міжнародних етичних принципах і стандартах соціальної роботи, національному кодексі етики соціальних працівників, досвіді застосування кодексу етики соціальної роботи, змісті навичок викладання та особливості сім'ї, можлива реалізація роботи сімейного соціального працівника. Хотіла б виокремити такі етичні кодекси поведінки:

I. Абсолютна: захистити права сімей, надання потрібної підтримки та допомоги, сприяння росту та стабільності й формувати незалежність сімей, застосовувати цінності та принципи етики в соціальній роботі, запобігати та протистояти насильству в сім'ї, дискримінації та нелюдності, виступати в ролі захисника сім'ї; ставити суспільну службу понад усе і присвячувати себе професії. Не піддаватися впливу, залишатися неупередженим і діяти в межах своїх можливостей. Діяти з позиції співчуття при виконанні різних ролей. Прагнути до самовдосконалення та підвищувати свою кваліфікацію.

Бути орієнтованими на дію. Діяти, спираючись на позитивні сторони сімей та окремих людей. Постійно намагатися покращувати життя людей і полегшувати їхні страждання. Сприяти інтеграції, виступати і боротися проти роз'єднання сімей та окремих осіб.

II. Відносна: доступний і уважний, здатний вислухати фахівець, що надає інформацію та впливає на всю сім'ю та її окремих членів; стати взірцем етичної поведінки та носієм високих моральних якостей, не брати зобов'язань перед іншими працівниками, діяти в межах власних можливостей, нести особисту відповідальність за власні дії, захищати гідність, честь і права колег.

III. Короткочасна: заохочуйте сім'ї до самостійних або спільних рішень, але враховуйте всі позиції, точки зору та думки; інформуйте сім'ї про мету, зміст, методи, засоби та результати дослідження та продовжуйте за згодою сім'ї враховувати структуру сім'ї, статеві, вікові та особистісні особливості членів сім'ї на основі життєрадісного настрою, вміти переконувати; не заміняйте роботу ремеслом, не перетворюйте мистецтво на заробіток, нагадуйте про його можливості, потенціал, а не про його недоліки, якомога менше критикуйте, переконуйте, не забороняйте; і від чого залежить благополуччя сім'ї, співпрацюйте; якщо ви не можете допомогти іншим, не відштовхуйте їх.

Які підходи використовуються? Деякі організації та служби використовують проблемно-орієнтований підхід. Найболючіші для сім'ї проблеми вирішуються шляхом виявлення та відбору основних стресових факторів для сім'ї (Центр соціальної підтримки дітей та сімей). Суть проблемно-орієнтованого підходу полягає в розумінні та аналізі проблем з точки зору сім'ї, дитини та їх ставлення до існуючих соціальних і суспільних умов і визначенні єдиного підходу до вирішення проблем в контексті сімейних взаємовідносин. Така орієнтація соціально-педагогічної діяльності на сім'ю передбачає взаємодію з навколишнім середовищем на користь сім'ї та розробку індивідуальних планів з кожною сім'єю.

Проблемно-орієнтовані роботи з сім'ями є короткостроковою (до чотирьох місяців) і передбачає взаємодію з сім'єю для вирішення їхніх проблем і підготовленість до їх вирішення. Характерною особливістю цієї моделі роботи соціальних педагогів є діагностика: у центрі уваги не внутрішні особливості сім'ї та її членів, а обставини, що призвели до проблеми.

Основними функціями соціального педагога є діагностика, мотивація (стимулювання та оснащення), прогнозування (постановка конкретних цілей разом із родиною), організація (наприклад, створення умов), консультація, навчання (наприклад, навчання грати ролі, розігрування життя). ситуації). Основним методом роботи є договір, який не несе юридичних зобов'язань, але має моральні зобов'язання, організовуючи взаємодію сім'ї з соціальним педагогом.

Допомога соціального працівника надає можливість кривднику навчитися відповідати за свої дії, підписуючи з потерпілим угоду, згідно з якою він зобов'язується відшкодувати завдану шкоду: зробити певні дії для себе та потерпілого, оплатити лікування, отримати терапевтичні сеанси від самого алкоголіка, реабілітаційні сеанси від кривдника. Жертві надається можливість висловити свої страхи, гнів, що необхідно для відновлення після травми чи шоку. Однією з важливих функцій психологічної служби є діагностика та прогноз, а також освіта та профілактично - просвітницька діяльність.

Профілактично - просвітницька діяльність – означає розповсюджувати психологічні знання, виявлення порушень прав дітей та подолання негативних факторів, що впливають на життя, моральний та соціальний розвиток дітей, вжиття заходів для запобігання та пом'якшення негативних наслідків.

У Положенні про психологічну службу у системі освіти України визначено поняття діагностики. Діагностика - це виявлення причин труднощів у навчанні, інтелектуальному розвитку, соціально-психологічній адаптації; вивчення та визначення індивідуальних особливостей динаміки розвитку особистості, потенційних можливостей в освітньому процесі, професійному самовизначенні [45].

Тому формування діагностичного блоку має якнайшвидше визначити характер проблеми, вплив пережитого насильства на їхній емоційний стан і особистість у цілому, визначити індивідуальні особливості та потреби. Психологічна діагностика в діяльності практичного психолога та соціального

педагога покликана забезпечити інформаційно-прикладну підтримку супроводу навчального, розвивального та виховного процесів.

Необхідні дані психологічної діагностики:

- Створити психосоціальний портрет дитини (описіть особливості її розвитку та взаємодії з родиною, оточуючими, навколишнім світом, потенційні можливості та труднощі);
- Визначити цілі та завдання та стратегії підтримки дітей з проблемами навчання, спілкування та психічного здоров'я;
- Обирати засоби та форми психологічної підтримки з урахуванням властивих особливостей навчання та спілкування здобувачів освіти.

Психологічно-діагностична робота персоналу Центрів сім'ї та інших служб базується на умовах: відповідності обраних методів діагностики конкретним методам та психологічні цілі даної роботи (перевага цілям і завданням, що діють ефективно).

Дані методики необхідні для того, щоб налагодити ефективну взаємодію з дітьми, використовувати ефективні стратегії навчання та розвитку, а отже, надавати якісні психологічні послуги. Діагностичний інструментарій призначений для дослідження психологічного та освітнього статусу дитини, що відображає поведінку дітей, навчальну діяльність, спілкування, особистісні особливості та інші психологічні характеристики, які мають суттєвий вплив на процес навчання та розвитку в різні вікові періоди.

Завданнями діагностичної діяльності Центру в психології є:

- своєчасне навчання, що забезпечить ефективність і системність роботи вихователів;
- передбачуваність використовуваних методів. результати діагностики можуть передбачити подальший розвиток психологічного функціонування та попередити можливі труднощі;

- потенціал розвитку методу, тобто можливість отримання ефекту розвитку в процесі дослідження та побудови плану розвитку на основі методу.
- економіка організаційних витрат. для діагностики була обрана лаконічна за змістом методика, універсальна, фронтальна та індивідуальна, проста в обробці та однозначна в оцінці отриманих даних.

Основні діагностичні методи які використовують центри сім'ї для виявленню та пропрацюванню домашнього насильства над дітьми:

1. Опитувальник для дослідження психотравмуючої події (автор: В.Г. Панок) [45];

Вона спеціально розроблена для дослідження психотравмуючих подій. Він орієнтований на підлітків та дорослих і ґрунтується на аналізі життя клієнтів.

2. Соціологічна анкета (автор: В.Г. Панок) [53];

Метою було визначити ставлення батьків до насилля в бік дітей.

3. Стандартизоване інтерв'ю батьків, діти яких зазнали кривдження й знаходяться у стані посттравматичного стресу (Розроблене у Йельському центрі вивчення дітей) [54];

4. Методика «Перелік життєвих подій» [38];

Його можна використовувати задля оцінювання загального травматичного досвіду за життя людини та найкращого знаходження більшості проблем.

5. Методика діагностики батьківського ставлення (авт.: А. Варга, В. Столін) [39];

Робота з сім'єю. Під установками розуміють почуття до своїх дітей, поведінкові патерни у спілкуванні з дітьми, думки та уявлення про характер і особистість дітей, їх поведінку.

6. Методика «Дім-Дерево-Людина». Проективна методика [35];

Допомагає виявити складні симптоми в особистісній емоційній сфері, такі як тривожність, невпевненість у собі, почуття неповноцінності, ворожість, конфліктність, труднощі у спілкуванні та депресію. Віковий діапазон: від 10 років.

7. Методика «Кінетичний малюнок сім'ї». Проективна методика [36];

Він допомагає виявити ставлення дітей до своєї сім'ї та сімейних стосунків, які сприяють їхній тривожності та конфліктності, а також те, як вони бачать свої стосунки з іншими членами сім'ї та своє місце в сім'ї. Віковий діапазон: від 10 років.

8. Методика «Неіснуюча тварина». Проективна методика [37];

Надає можливість дослідити загальні характеристики дитини, такі як особистість, агресивність, труднощі спілкування тощо. Технологія може допомогти зрозуміти внутрішній світ дитини та те, як вона сприймає навколишнє середовище. Віковий діапазон: від 10 років.

3.2. Профілактика домашнього насильства над дітьми в сім'ї, на прикладі роботи Центру сім'ї Дарницького району м. Києва

У своїй діяльності Центр дотримується таких гуманітарних принципів: рівні права та можливості чоловіків і жінок, повага до честі та гідності, толерантність, законність, соціальна справедливість, доступність, відкритість, рівність та безпека, добровільність, особистий підхід, інклюзивність, конфіденційність. та надавати якісну соціальну послугу.

Завдання центра, це:

- проводити соціально-профілактичну роботу щодо недопущення потрапляння особи й сім'ї у непридатну життєву ситуацію;

- державна політика у сфері сім'ї та дітей формується та реалізується шляхом надання комплексних соціальних послуг особам та сім'ям з дітьми, що затверджуються центральним органом виконавчої влади та подолання складних життєвих ситуацій та зменшення їх несприятливих наслідків.

Згідно до Закону України Центр виконує такі послуги:

- інформування, що включає надання інформації з питань соціального захисту населення, зокрема переліку та адрес надавачів соціальних послуг, умов їх отримання, тарифів на платні соціальні послуги; надання інформації щодо отримання медичної, правової допомоги, адміністративних послуг та інших видів допомоги, робіт, послуг [42];
- консультивання, що включає надання допомоги в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх вирішення, складання плану виходу зі складної життєвої ситуації; психологічне консультивання; надання інформації про соціально безпечну поведінку [42];
- посередництво, що включає надання допомоги у врегулюванні конфліктів; ведення переговорів; опрацювання шляхів та умов розв'язання конфлікту [42];
- екстрене (кризове) втручання, що включає надання першої психологічної допомоги; консультивання; інформування; представництво інтересів; допомога в організації отримання безоплатної правової, невідкладної медичної допомоги, притулку тощо [42].

Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді є спеціальним закладом, що здійснює соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю в Дарницькому районі міста Києва. Центр у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, наказами Мінсоцполітики, Держсоцслужби, іншими

нормативно-правовими актами у сфері соціальної роботи та надання соціальних послуг, а також положенням про Центр соціальних служб [47].

На базі центра було створено нове приміщення, де обладнано кімнату, зручну дітям, задля проведення співбесід. Він використовує методику «зеленої кімнати» для опитування дітей, які спостерігали домашнє насильство. Ця ексклюзивна для Києва організація дозволяє оцінити психічний стан дітей з мінімальним дискомфортом. Це здійснюють психолог під керівництвом органів поліції, присутність яких може бути фізичною або дистанційною. «Зелена кімната» – методика задля допомоги тим дітям, що є жертвами чи йдуть, як свідки скоєння злочинів, при цьому соціальна, психологічна та правова допомога є обов'язковою. Із зростанням кількості запитів, пов'язаних із насильством, ця установа відіграє вирішальну роль у забезпеченні безпеки та добробуту міста.

Розвинута система попередження та подолання насильства є розгалуженою, ця кімната разом з "кризовою кімнатою", покращеним притулком і телефоном довіри - одна мережа. Окрім опитувань, додатково вживаються заходи з реабілітації для допомоги дітям, які постраждали від насильства. Вкрай важливо звернути увагу на травму та розв'язати їх, оскільки нездатність цього зробити може мати довгострокові наслідки для самосприйняття дитини та її стосунків з іншими.

Дитяча «дружня до опитування» кімната працює за концепцією «зеленої кімнати» і складається з двох окремих кімнат. В одній кімнаті - з дитиною співпрацює психолог, а в іншій, за дзеркалом Гезелла – поліцейський, який має зв'язок з психологом, саме вони й ставлять питання. Лише з психологом, який має необхідний досвід, можна задавати питання, що стосуються розслідування. Важливим фактом є те, що виділена "зелена кімната" є обладнана для запису діалогу між дитиною та психологом. Цей відеозапис, зроблений в умовах цієї кімнати, може бути наданий суду без необхідності проведення повторного інтерв'ю, щоб уникнути психологічної травми та стресу для дитини.

Крім того, Сімейний центр Дарницького району надає спеціалізовані консультаційні послуги особам, які зазнали домашнього насильства. У закладі працюють два психологи, один з яких спеціалізується на роботі з дітьми, інший – з підлітками. Вони пропонують стандартні первинні консультації та реабілітаційні заходи як для кривдників, так і для дітей, які постраждали від домашнього насильства. Тут уже проведено необхідний ремонт, облаштовано елементарне укриття. У приміщенні проведено ремонт, щоб забезпечити доступність як для відвідувачів Центру, так і для місцевого населення під час авіанальоту.

Статистика. У 2023 році в Центрі сім'ї надали 4810 послуг, з них 302 людям, що здійснювали домашнє насилля, та 43 особам, які здійснювали домашнього насильства й суд виніс вирок щодо проходження стандартної програми для кривдників.

Станом на 29 травня 2024 року до спеціалізованої служби протягом 2024 року звернулося 78 осіб, надано 285 послуг.

Особисті рекомендації. Виходячи з досвіду, отриманого з навчальної практики, я впевнена, що в Центрі сім'ї працюють компетентні фахівці, які якісно виконують свої обов'язки. Тим не менш, є певні недоліки, які можна вдосконалити для підвищення продуктивності, наприклад:

- необхідність адаптації до потреб громади, створення нових програм дій, спрямованих на вирішення актуальних для громади проблем, не достатня активна участь отримувачів соціальних послуг у процесі надання цих послуг;
- нестача персоналу, спричинена обмеженим фінансуванням, з одного боку, та недостатньою кваліфікацією та компетенцією, з іншого.

Поєднання значного емоційного стресу, низької оплати праці, роботи у віддалених районах та високої професійної кваліфікації створює ситуацію, коли молодь не приваблює кар'єру в соціальних службах;

- проблема вимірювання досягнутих результатів у роботі з родинами, які стикаються зі домашнім насиллям;
- недостатньо актуальні законодавчі акти;

Вимога щодо використання «зеленої кімнати» прямо не вказана в сучасному законодавстві, хоча спочатку вона й була прописана, однак у 2017 році вона втратила чинність у рамках реформи поліції.

Для підвищення якості робіт, хотіла б надати такі рекомендації, а саме:

- Інформування населення про діяльність соціальних служб, почати активно популяризувати діяльність центрів та поновити тренінги та заходи як в самому Центрі, так і за його межами;
- Побудова партнерства з іншими організаціями, неурядовими громадськими установами та делегуванням повноважень, налагодженню зв'язку між державними установами та керуванням третьою стороною за реалізацією напрямлень;
- Впровадження комп'ютеризованих систем, упорядкуванню різні процесів;
- Перегляд законодавства та імплементація законів і наказів, які є більш застосовними та сучасними.

Висновки до розділу

В цьому розділі було проаналізовано особливості діяльності центрів соціальних послуг щодо подолання домашнього насильства над дітьми, також визначено ефективні засоби, форми і методи соціальної профілактики домашнього насильства над дітьми. Розглянула практичний досвід роботи Центру сім'ї Дарницького району м. Києва, його методи роботи, що використовуються для подолання домашнього насильства над дітьми, проаналізували роботу даного центру. На основі отриманих даних змогла сформулювати рекомендації по роботі центру та описати існуючі, на мій погляд, недоліки в структурі роботи центру сім'ї.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши наукову літературу і визначивши історичні витоки можна зробити висновки, що поняття домашнього насильства над дітьми починається з давніх часів та продовжується до сучасності лише з допомогою підтримки влади. Хоча в наш час з даною проблемою в Україні активно борються, наприклад, приймаючи відповідні закони та накази та організовуючи тренінги, до повного викорінення потребуються зусилля, як просвітницько-навчальних роботах з населенням, так і в прокращенні роботи структур органів влади.

В другому розділі було розкрито зміст, форми та методи соціальної профілактики домашнього насильства, як наряду соціальної роботи та був здійснений аналіз програм та проектів щодо профілактики насильства над дітьми в сім'ї у зарубіжних країнах та Україні. На основі цієї інформації можна вказати, що соціальна робота з кривдниками – це багатоаспектна робота, яка включає в себе пропрацювання позитивної поведінки в сім'ї та розуміння причин виникнення, які й формують основні напрями у створенні проектів та програм, як на міжнародному рівні, так і в Україні.

В третьому розділі було проаналізовано особливості діяльності центрів соціальних послуг щодо подолання домашнього насильства над дітьми, також визначено ефективні засоби, форми і методи соціальної профілактики домашнього насильства над дітьми. Розглянула практичний досвід роботи Центру сім'ї Дарницького району м. Києва, його методи роботи, що використовуються для подолання домашнього насильства над дітьми, проаналізували роботу даного центру. На основі отриманих даних змогла зформулювати рекомендації по роботі центру та описати існуючі, на мій погляд, недоліки в структурі роботи центру сім'ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буров С. Виявлення, попередження і розгляд випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми. Методичні матеріали для працівників освіти. / Буров С., Дубініна І., Онишко Ю., Смилова Л., Ясиновська М. Київ : Видавничий дім «КАЛИТА», 2007. 36 с. [Текстовий ресурс]
2. Буров С. Методичні матеріали для працівників освіти, спрямовані на покращення алгоритму виявлення випадків насильства щодо дітей / С. Буров, Ю. Онишко, Л. Смилова, М. Ясиновська. Київ, 2007. 56 с. [Текстовий ресурс]
3. Вовчок Т. Психолого-педагогічна робота у загальноосвітніх навчальних закладах з профілактики насильства над дітьми : метод. посіб. / Т. Вовчок, Н. Степура, І. Даниленко та ін. ВПЦ «Експрес», 2009. 328 с. [Текстовий ресурс]
4. Гончаров В. Домашнє насильство : як захистити дитину / В. Гончаров, О. Мурашкевич. Київ : Світ, 2009. 120 с. [Текстовий ресурс]
5. Дубровська Є. Насильство в школі: аналіз проблеми та допомога, якої потребують діти та вчителі у її розв'язанні / Дубровська Є., Ясеновська М., Алексєєнко М. Київ, 2009. 34 с. [Текстовий ресурс]
6. Журавель Т.В. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми : методичний посібник для освітян / Т.В. Журавель, О.О. Кочемировська, М.Е. Ясеновська. К.І.С., 2010. 242 с. [Текстовий ресурс]
7. Журавель Т.В. Соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей / Соціальна педагогіка : [навч. посіб.] / О. Безпалько, І. Зверєва, Т.Веретенко. Академ. видав, 2013. 209 с. [Текстовий ресурс]
8. Запобігання і протидія насильству в сім'ї : Методичні рекомендації для соціальних працівників. ДЦССМ, 2004. 192 с. [Текстовий ресурс]

9. Лактіонова Г. Батьківство в радість. Тренінговий курс з формування батьківської компетентності / Г.Лактіонова, І. Зверева. Київ : Фенікс, 2009. 360 с. [Текстовий ресурс]
10. A History Of Domestic Violence: Has Anything Changed? BetterHelp [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.betterhelp.com/advice/domestic-violence/a-history-of-domestic-violence-how-much-have-things-changed/> (дата звернення 12.05.24).
11. Child Abuse – A Historical Perspective | PHF.ORG.GE [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://phf.org.ge/en/resources/child-abuse-a-historical-perspective-/> (дата звернення 18.05.24).
12. Domestic Violence. United States Department of Justice (gov) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.justice.gov/ovw/domestic-violence> (дата звернення 08.05.24).
13. Exploring Categories of Family Violence Across the Lifespan: A Scoping Review. Sage Journals Home [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/15248380231169486> (дата звернення 20.05.24)
14. Gender.org.ua - Австрійська модель втручання у випадках домашнього насильства [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://gender.org.ua/images/lib/standarty_soc_poslug.pdf (дата звернення 02.06.24)
15. Organization for Security and Co-operation in Europe. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/4/93318.pdf> (дата звернення 31.05.24).
16. SAFE+EQUAL. Preventing and responding to family violence [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://safeandequal.org.au/understanding-family-violence/preventing-responding/> (дата звернення 18.05.24).

17. Things To Know About the History. Connections for Abused Women and their Children [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.cawc.org/news/things-to-know-about-the-history-of-the-domestic-violence-movement/> (дата звернення 12.05.24).

18. Violence against children. World Health Organization (WHO) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.who.int/news-room/factsheets/detail/violence-against-children> (дата звернення 17.05.24).

19. What is child abuse? - Metropolitan Police [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.met.police.uk/advice/advice-and-information/caa/child-abuse/what-is-child-abuse/> (дата звернення 18.05.24).

20. Вивчення проблеми насильства та його превенції як один із аспектів безпечної життєдіяльності / Іванова І.В., Гвоздїй С.П., Майданюк Є.С. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/24_SVMN_2008/Pedagogica/26978.doc.htm (дата звернення 17.05.24).

21. ДНМЦ ПС. Програма корекційної роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї та основні засади її реалізації [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dnmcps.com.ua/sites/default/files/inline-images/2018-10/nasylstvo2/Навчально-методичний%20посібник.%20СОЦІАЛЬНА%20І%20КОРЕКЦІЙНА%20РОБОТА%20З%20ОСОБАМИ%20С%20ЯКІ%20ВЧИНИЛИ%20НАСИЛЬСТВО%20В%20СІМ'Ї.%20site.pdf> (дата звернення 02.06.24).

22. Європейська конвенція про здійснення прав дітей [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135 (дата звернення 22.05.24).

23. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення 27.05.24).

24. Законом України «Про охорону дитинства» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення 27.05.24).
25. Захист прав дітей від насильства в сім'ї [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Захист_прав_дітей_від_насильства_в_сім_ї_27i (дата звернення 29.05.24).
26. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 25.05.24).
27. Конвенція ООН про права дитини [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення 22.05.24).
28. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927 (дата звернення 22.05.24).
29. Конституція України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 20.05.24).
30. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 25.05.24).
31. Лист Міністерства освіти і науки України від 18 травня 2018 року № 1/11-548 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18> (дата звернення 29.05.24).
32. Лист Міністерства освіти і науки України від 30 жовтня 2018 року № 1/9-656 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0656729-18#Text> (дата звернення 29.05.24).

33. Методика «Дім-Дерево-Людина» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/4694/3/revitalizatsiia.pdf> (дата звернення 02.06.24).
34. Методика «Кінетичний малюнок сім'ї» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dytpsyholog.com/2015/02/11/проективна-методика-кінетичний-мал/> (дата звернення 02.06.24).
35. Методика «Неіснуюча тварина» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://str.tvedu.vn.ua/psihologchna_sluzhba/poradi_psihologa/proektivna_metodika_nesnuyucha_tvarina.html (дата звернення 02.06.24).
36. Методика «Перелік життєвих подій» [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://wp.nmc-pto.rv.ua/DOK/MZPsSI/Psyhologu_dla_roboty.pdf (дата звернення 02.06.24).
37. Методика діагностики батьківського ставлення [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.e-reading.club/bookreader.php/113643/Olifirovich_-_Psihologiya_semeinyh_krizisov.pdf (дата звернення 02.06.24).
38. Міністерство освіти і науки України. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Соціальна робота з постраждалими від домашнього насильства [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10044/Завитик%20Христина.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 18.05.24).
39. Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 жовтня 2018 року № 1047 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-viyavlennya-reaguvannya-na-vipadki-domashnogo-nasilstva-i-vzayemodiyi-pedagogichnih-pracivnikiv-iz-inshimi-organami-ta-sluzhbami> (дата звернення 29.05.24).
40. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01 лютого 2019 року № 278 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0262-19> (дата звернення 29.05.24).

41. Наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту України та Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0917-09> (дата звернення 29.05.24).
42. Насильство на благо? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://um.co.ua/1/1-6/1-61498.html> (дата звернення 31.05.24).
43. Опитувальник для дослідження психотравмуючої події [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1Z3i-tsXZHOwCidr9YELZf8Q0xpMtosS1/view> (дата звернення 02.06.24).
44. Постанова Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 2018 року № 800 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2018-%D0%BF> (дата звернення 29.05.24).
45. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 658 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF> (дата звернення 27.05.24).
46. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF> (дата звернення 29.05.24).
47. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю. Закон України від 03.08.2023. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення 18.05.24).
48. Проблема цінностей в інтерпретації конфлікту батьків і дітей у теорії поколінь. Т.Ф. Алексеєнко. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/349967268_PROBLEMA_CINNOSTEJ_V_INTERPRETACII_KONFLIKTU_BATKIV_I_DITEJ_U_TEORII_POKOLIN (дата звернення 12.05.24).
49. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення 25.05.24).

50. Соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей / Т.В. Журавель. Соціальна педагогіка : навч. посібник [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5125/1/T_Zhuravel_SPRPND_KSP&SR_IL.pdf (дата звернення 12.05.24).

51. Соціологічна анкета [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1eQzliogKYm5dypUsBvqFMobg1xBnyS2g/view> (дата звернення 02.06.24).

52. Стандартизоване інтерв'ю батьків, діти яких зазнали кривдження [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1_hpEh-Nws6db6I6ifeja7wb9SgHXpPR1/view (дата звернення 02.06.24).

53. Українська фундація громадського здоров'я. Комплексна Програма корекційної роботи з чоловіками, які вчиняють насильство або належать до групи ризику [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.healthright.org.ua/wp-content/uploads/2014/10/Choloviku.pdf> (дата звернення 02.06.24).

54. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 25.05.24).